

HELIKON

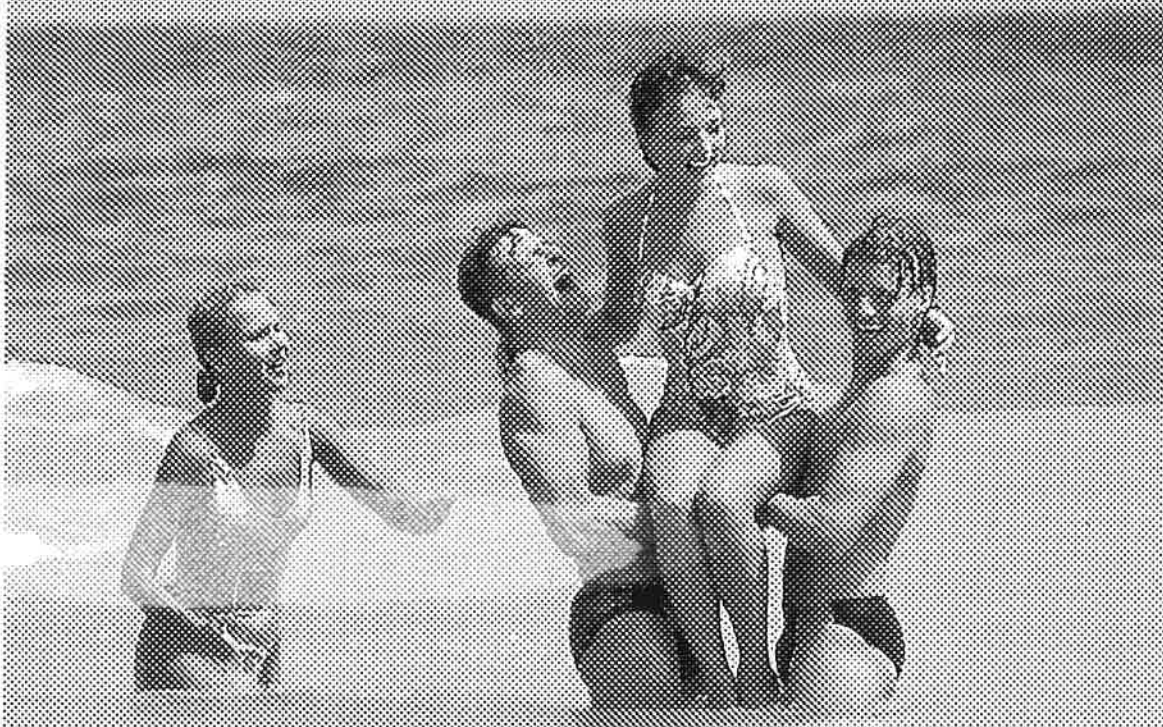

SUOMEN ATEENAN-INSTITUUTIN YSTÄVIEN YHDISTYS r.y:n
VILLA LANTEN YSTÄVÄT r.y:n JÄSENLEHTI 1995 • N:o 1

VEDUTA DELLE TERME DI TITO
Veduta degli Avanzi del Piano superiore A, ed inferiore B delle Terme di Tito. C Avanzi del Teatro

KEVÄT • KESÄ • SYKSY

1995

Kyllä Aurinkomatkat on aina Aurinkomatkat

Kesän halutuimmat hotellit ja mieluisimmat lomakohteet menevät kovaa kyytiä. Varaa matkasi heti, niin on vielä valinnanvaraa!

**aurinko
matkat**

HELSINKI

Aleksi 38
90-1233 233

TAMPERE

Teatteritalo
Hämeenkatu
931-2237 220

TURKU

Aurakatu 8
KOP-kolmio
921-2336 161

LAHTI

Torikatu 3
918-7340 456

OULU

Pakkahuoneen-
katu 10
981-374 022

HELIKON

JÄSENLEHTI — MEDLEMSBLAD

N:o 1 — 1995

SISÄLTÖ — INNEHÅLL

	sivu
Nils Oker-Blom, In memoriam	2
Krautheimer ja Pallottino	3
Axel Boethius...	5
Erkki Keckman ja hänen kokoelmansa	7
Pnyx o. den antika demokratin	9
Den gåtfulla magnetstenen	11
Eurooppalaisen naurun arkkityyppejä	13
Dosenttien asialla	15
Arkeologer, arkitekter och kungligheter	16
Yhdistysten johtokunnat	22-23
Kirjallisuutta:	
— Post-Herulian Athens	
— Via Nova — uusi tie latinaan	
— Paradise within Reach	
— Viinien Italia	
— Retkiä Anatolian Hellaassa	
Matkoja ja matkatoimintaa:	
Abbruzzon lumilla	
Etelä-Italian viinejä	
Matkailua	
Arvosteluja:	
Suomenn. Chr. H. Ericsson	24
Marja Itkonen-Kaila	25
Hannu Kilpeläinen	26
Aatos Kuusinen	27
Paul Jyrkänkallio	28
Unto Paananen	29
Aatos Kuusinen	31
Matkaryhmä	33

TOIMITUSKUNTA — REDAKTIONSRÅD

Ericsson, Chr. H.
Jyrkänkallio, Paul
Numminen, Maija
Tammisto, Antero

professori
suurlähettiläs
filosofian maisteri
filosofian lisensiaatti

päätoimittaja - huvudredaktör
Ericsson, Chr. H.

toimitussihteeri - redaktionssekreterare
Numminen, Maija

Helikon on molempien yhdistysten yhteisesti julkaisema aikakauslehti, joka jaetaan niiden rekisteröidyille jäsenille. Julkaisu ei ole tilattavissa, mutta irtonumeroita saa yhdistysten sihteereiltä.

Tidskriften utges av de två föreningarna gemensamt och distribueras till registrerade medlemmar. Pre-numerationer emottages inte, men lösnummer kan erhållas genom föreningarnas sekreterare.

Kirjoituksia saa lainata julkaistavaksi lähteeseen viittaamalla.
Artiklas kan lånas för publicering om källan anges.

Kansikuva: Trajanuksen — ei Tituksen — kylpylöiden raunioita nuor. Piranesin kuvaamina noin 1780.
Rakenteet sijaitsivat kauan Brancaccio-suvun yksityispuistossa Roomassa.

Pärmbild: Ruinerna av Trajanus — inte Titus — termer, avbildade av den yngre Piranesi c:a 1780.
Ruinkomplexet låg länge inom släkten Brancaccios privata park i Rom.

Nils Oker-Blom

In memoriam

Tämän vuoden alkupäivinä Suomen Ateenan-instituuttia ja sen ystäviä kohtasi raskas suruviesti. Saimme kuulla, että instituutin henkinen isä arkkiatri Nils Oker-Blom oli menehtynyt lyhyen mutta ankaran sairauden seurauksena. Myös monet yksityishenkilöt ja yhteisöt sekä Helsingin yliopiston piirissä että sen ulkopuolella tajusivat yht'äkkiä suuren tutkijan ja ystävän poistuneen.

Kun myöhäisroomalainen historioitsija Eutropius halusi antaa parhaan mahdollisen todistuksen ihailemansa keisari Julianuksen luonteesta, hän sanoi, että keisari oli "civilis in cunctos", toisin sanoen hallitsija, jolla oli varaa käyttäytyä kaikkia alamaisia kohtaan yhtä ystävällisesti ja sydämellisesti näiden sosiaalisesta asemasta riippumatta. Meidän maassamme en tunne ketään, johon tämä määritelmä sopisi yhtä hyvin kuin juuri Nils Oker-Blomiin. Hänellä näytti aina olevan aikaa käydä tervehtimässä jokaista ja käydä vaihtamassa muutama ystävällinen sana kaikkien kanssa.

Harvasta ihmisestä voidaan käsi sydämellä sanoa, että hän on todella korvaamaton. Suomen Ateenan-instituutille Nils Oker-Blom oli korvaamaton sekä instituutin koko perustamisajatuksen alkuunpanijana että sen vankkumattomana tukijana kuluneiden runsaan kymmenen vuoden aikana. 1980-luvun alussa hän teki Suomen Kuvalehdessä ensimmäisenä konkreettisen aloitteen uuden tieteellisen instituutin perustamisesta Ateenaan. Suomen Rooman-instituutin perustamisen jälkeen ei muita instituutteja ollut saatu aikaan kansainvälistymisestä ja taloudellisten olojemme parantumisesta huolimatta. Nils Oker-Blomin aloite oli näin ollen instituuttirintamalla aivan uusi avaus, joka oli aivan pian saava jatkoa monella taholla.

Suomen Ateenan-instituutin "herooisina" alkuvuosina monet ongelmat ratkesivat ai-
noastaan hänen aktiivisuutensa, neuvottelutaitonsa ja loistavien kotimaisten, pohjoismais-
ten ja kansainvälisten kontaktiensa ansiosta. Instituutin hämmästyttävän nopea käynnis-
tyminen ei olisi ollut mahdollista ilman hänen voimakasta osuuttaan asioiden hoidossa.

Monet ovat ihmetelleet, mikä sai lääkärin, biologin ja virustutkijan kiinnostumaan
Ateenasta ja antiikin Kreikan kulttuurista. Olisi ehkä odottanut hänen pikemminkin
pyrkivän lujittamaan suhteita modernin luonnontieteen huippukeskuksiin. Monia muita
paremmin Nils Oker-Blom kuitenkin tajusi sen velan, jota koko eurooppalaisen tieteen
ja muunkin henkisen kulttuurin tulisi tuntea antiikin Kreikan loistoaikojen saavutuksia
kohtaan. Itse hän oli lähestynyt antiikkia oman alansa lisäksi myös taiteen välityksellä:
taitavana kuvanveistäjänä hän katseli antiikin mestariteoksia asiantuntijan silmin ja pys-
tyi nauttimaan niistä paljon tavallista maallikkoa syvällisemmin. Hän nautti silminnä-
den myös instituuttimme järjestämän ensimmäisen tieteellisen symposion aikana pidetyistä
luennoista ja keskusteluista, joissa hänen kunniakseen käsiteltiin antiikin lääketieteen
saavutuksia.

Puolisonsa kanssa hän vieraili instituutissa mielellään muulloinkin ja odotti kovasti
saavansa vielä ensi syksynä olla todistamassa yhteispohjoismaisen kirjastomme avajaisti-
laisuutta. Hän katsoi kirjaston avajaisten ehkä muodostavan sopivan päätöksen aktiivisel-
le toiminnalleen instituutin ja sen pohjoismaisten suhteiden hyväksi.

Ateenan pohjoismaisen kirjaston valmistumista hänen ei suotu nähdä. Mutta varmas-
ti hänen henkensä säilyy Ateenan pohjoismaisten instituuttien ympärillä Platonin Akate-
mian viimeisen tyyssijan seudulla. Siellä hän liikkui arvoisassaan seurassa antiikin
viimeisten suurten ajattelijoiden kanssa.

Suomen Ateenan-instituutti on menettänyt suurimman tukijansa ja ystävänsä. Lau-
sukaamme hänen muistokseen tunnetun roomalaisen hautakirjoituksen sanoilla:

Te Di manes tui ut quietum patiantur atque ita tueantur optamus!

Toivomme, että suojelusjumalasi suovat Sinulle rauhansa ja suojeluksensa!

Paavo Castrén

**Pöllö sekä oliivipuun oksa,
Ateenan symbolit. Jälkeen
500 e.Kr. lyöty ateenalainen
tetradrakma.**

Krautheimer ja Pallottino kuolleet: Roomalainen tutkimus menettänyt kaksi suurta mestariaan

Muutaman kuukauden aikana Rooma menetti kaksi merkittävintä tutkijaansa, kun syntyperältään saksanjuutalainen taidehistorioitsija Richard Krautheimer kuoli syksyllä 1994 ja etruskologian suuri nimi Massimo Pallottino helmikuun alussa 1995. Heitä yhdisti poikkeuksellisen pitkä ja tuottelias tieteellinen ura: molemmat kuolivat kirjaimellisesti töidensä ääreen, Krautheimer 97-vuotiaana Biblioteca Hertzianassa, Saksan taidehistoriallisen instituutissa sijainneen työpöytänsä ääreen, Pallottino 86-vuotiaana etruskin kielen sanakirja *Thesaurus Linguae Etruscae* työn alla.

Richard Krautheimer oli syntynyt vuonna 1897 Fürthissä, Baijerissa. Hän opiskeli ja opetti Saksan yliopistoissa, kunnes vuonna 1933 joutui juutalaisvainojen takia pakenemaan ensin Roomaan ja sittemmin Yhdysvaltoihin, missä hän toimi New Yorkin yliopiston professorina. Eläkkeelle jäätyään hän palasi Roomaan ja jatkoi täällä Biblioteca Hertzianasta käsin tutkimustoimintaansa. Oikeastaan voi sanoa, että hänen tuotteliain kautensa liittyy juuri niihin 25 viimeiseen vuoteen, jotka hän vietti Roomassa. Vielä viimeisinä vuosinaan hän ei ainoastaan tehnyt kirjallista tutkimustyötä, vaan oli mukana aktiivisesti arkeologisessa kenttätöyssä, tämän kirjoittaja oli mukana pari vuotta sitten, kun hän vielä itse esitteli Palazzo della Cancellarian pihalla tekemiään varhaiskristillisen kirkon kaivauksia.

Krautheimerin elämäntyö liittyykin erottamattomasti Rooman varhaiskristillisten kirkkojen tutkimukseen; vuonna 1976 hän sai valmiiksi viidennen ja viimeisen osan monumentaalista julkaisua *Corpus Basilicarum Christianarum Romanarum*, jossa on analysoitu kaikki noin 80 varhaiskristillisiä elementtejä sisältävää roomalaista kirkkoa. Krautheimer kertoo saaneensa herätyksen Rooman keskiajan tutkimukseen ostettuaan nuoruudessaan Gregoroviuksen Rooman keskiajan historian ensimmäisen painoksen ja saatuaan siitä, kuten hän itse kirjoitti, *mutatus mutandis* oppaan sille miten menneisyyden kerronnalle saadaan ”lihaa luiden väliin”. Tämän elämänikäisen kiinnostuksen tuloksena Krautheimer julkaisi vuonna 1980 vielä laajan tutkimuksen *Rome: profile of a city, 312—1308*. Teos on tunnusomainen Krautheimerille ja oikeastaan sille 1800-luvun saksalaiselle oppineisuudelle parhaimmillaan, jonka viimeiseksi edustajaksi häntä on sanottu; pääasiallisesti taidehistoriallinen teos ei suinkaan tyydy pelkästään monumenttien analysointiin, vaan siinä on yhdistetty kirjallisten ja historiallisten lähteiden täydellinen hallinta. Kerrotaan, että Krautheimer osasi ulkoa *Liber Pontificalis*en, varhaiskeskiajan kirjallisten lähteiden kokoelman.

Krautheimer ei kuitenkaan ollut ainoastaan Rooman varhaiskristillisyyden ja keskiajan tutkija, niin laaja kuin tämä ala itsessään onkin ja niin suvereenisesti kun hän sen hallitsikin. Hänen kiinnostuksensa kohdistui aikaisemmin varsinkin Italian varhaisrenessanssiin, erityisesti Ghibertin tuotantoon. Myöhemmillä päivillään hän julkaisi vielä laajan yleisteen Rooman barokista nimellä *Rome of Alexander VII*.

Massimo Pallottinon nimi tulee puolestaan aina liittymään etruskeihin, vaikka hän itse halusikin tulla tunnustetuksi ei pelkästään etruskien vaan yleensä Italian varhaishistorian tulkitsijana. Pallottino itse asiasa perusti etruskologian, etruskeja kokonaisvaltaisesti tutkivan tieteen; ennen häntä etruskeja tutkivat — jokainen erillään, omalla kapealla alallaan — filologit, arkeologit ja taidehistorioitsijat. Vuonna 1942 hän julkaisi ensimmäisen painoksen kirjastaan *Etruscologia*, josta ei pelkästään tullut alansa ehdoton klassikko vaan kirja, joka merkitsi uutta aikakautta etruskien tutkimuksessa. Pallottinon mukaan ei ollut enää ensisijaista eikä hedelmällistä keskustella etruskien ”alkuperästä” — tärkeää oli tutkia itse sitä historiallisesti ainutlaatuisen tärkeää prosessia, joka johti etruskien kulttuurin syntyyn ja kehitykseen.

Pallottino ei ollut arkeologi sanan ahtaassa merkityksessä; hän oli historioitsija, joka näki kielitieteen, taiteen ja arkeologisen materiaalin tutkimuksen välineinä, joiden avulla voimme tulkita menneisyyttä. Hän ei tyytynyt lajittelemaan materiaalia — vaikka tämä ”perustutkimus” onkin kaiken perusta ”sine qua non” — vaan pyrki aina synteysiin, historiankirjoitukseen. *Etruscologia* on tällaisen historiankirjoituksen erinomainen malliesimerkki; tätä osoittavat jo teoksesta otetut seitsemän painosta ja käännökset kaikille tärkeimmille sivistyskielille. Myös Pallottinon kenttäarkeologin työt ovat johtaneet sensaatiomaisiin tuloksiin: huomiotaherättävin löytö oli Caeren satamakaupungin Pyrgin merisanktuaarion löytäminen. Kaivausten yhteydessä löytyi etruskien kielen tärkein muistomerkki, Pyrgin kultalevyt, joissa on sakraalitekstejä etruskin ja foinikian kielillä.

Viimeisinä aikoinaan Pallottino oli erityisen kiinnostunut Rooman kaupungin synnystä ja kehittymisestä; tältäkin alalta hän julkaisi vielä vuosi sitten erinomaisen yleisteen *Origini e storia primitiva di Roma*. Tässä teoksessa hän kehittää ajatuksiaan Tiberin kaupungin asemasta Tarquiniusten etruskisuvun hallitessa. Tämä varhainen Rooma oli kovin erilainen kuin Cincinnatusten ankara hyveellinen tasavalta; kuningasajan Rooma oli kukoistava ja ulkomaalaisille avoin kauppakaupunki, joka kävi kauppaa koko Välimeren alueen kanssa.

Axel Boëthius, merkittävä arkeologi (1889-1969)

Ruotsalainen Boëthius-suku käsitti useita pappispolvia aina 1600-luvun alusta lähtien, kunnes suvun jäsenet 1800-luvulla ansioituivat Uppsalan yliopistomiehinä. Axel Boëthiuksen isä oli yleisen historian professori, jonka erikoisalana oli Ranskan suuri vallankumous, sekä ns. "Skytteanumin" kunniaprofessori. Hänelle uskottiin tulevan kruununprinssi Kustaa Aadolfin opiskelujen valvonta Uppsalassa, mistä rakentui kuninkaallisen ylioppilaan ja 'tutorin' pojan lujarakenteinen tuttavuus. Axel Boëthiuksella oli useita maineikkaita opettajaprofessoreja klassikkojen piirissä, etenkin Sam Wide (1861-1918), joka vuonna 1894 suoritti Attikan Aphidnassa varhaisia arkeologisia kenttätöitä. Boëthius opiskeli ajan hengen mukaan myös Berliinissä ja väitteli 1918 "Die Pythais"-nimisellä työllä, joka kosketteli Ateenan ja Delfoin suhteita kulttimenoiheen ja joukkouhriin. Boëthius sai pian dosentin viran ja otti osaa Alain Wacen johtamiin kaivauksiin Argoliin Mykenessä (1921-22). Häntä pidettiin tämän jälkeen Uppsalan klassisen arkeologian oppituolin todennäköisenä perijänä; näin ei kuitenkaan käynyt! — Ruotsalaisten kaivaukset niin Kreikassa kuin Anatolian puolellakin olivat Ruotsissa herättäneet kiinnostusta Välimeren maihin. Tämän vuoksi Ruotsin kruununprinssi teki 1925 aloitteen yksityisillä varoilla perustetavasta instituutista, ei kuitenkaan Ateenaan vaan Roomaan. Axel Boëthius määrättiin uuden laitoksen johtajaksi — tosin varat olivat riittämättömät ja olot alkeelliset. Hänen tuli myös hahmotella kotimaan yliopistoille sopivaa opetusta ja työskentelytavoitteita.

Vuosina 1928-34 Boëthius toimi menestyksellisesti instituutin johtajana ja loi arvokkaita yhteyksiä Rooman tieteellisen maailman laitoksiin ja edustajiin. Vuodesta 1928 instituutti toimi Palazzo Brancaccion karussa ylimmässä kerroksessa. Jo varhaisessa vaiheessa syntyi "Acta Institutis Romani Regni Sueciae"-niminen tieteellinen julkaisusarja, tarkoitettu oman piirin saavutusten tunnetuksi tekemiseen.

Taitavana tieteellisten yhteyksien rakentajana Axel Boëthius hankki pian Italian viranomaisilta luvat arkeologisiin kaivauksiin. Niitä suoritettiin mm. Tiberin suiston eteläpuoleisessa rämeikkomaastossa, köyhässä ja karussa Ardeassa, jossa instituutti kaivoi esiin suuren temppelin ja katetun basilikan sekä kallioon louhittuja hautoja. Samaan aikaan instituutti tutki myös Praenesten (eli Palestrinan) kyklooppi-muureja sekä Tivolin että Ferentinon kaupungin kunnallisia kauppahalleja; näissä tutkimuksissa Boëthius perehtyi Rooman tasavallan aikaiseen julkiseen rakennusteknologiaan, mistä sittemmin tuli hänen erikois-alansa.

Näinä vuosina (n. 1928-33) Rooman keskustassa paljastettiin keskiajan rakenteiden peittämät keisariorien jäänteet varsin rajuin menetelmin, koska hankke liittyi Mussolinin "Mare Nostrum"-projektiin. Axel Boëthius seurasi tarkasti näitä purkutöitä ja teki niistä selkoa maanmiehilleen kirjoituksissaan sekä 1931 julkaistussa teoksessaan "De nya utgrävningarna i Rom". Hänellä riitti aikaa myös populaarikirjoittelulle Ruotsin aikakauslehtiin, kuten esim. "Ord

och Bild", "Svensk Tidskrift" tai "Jorden runt"; hän käytti elämänsä loppuun saakka vanhoillista 1800-luvun kirjoituskieltä. Näinä vuosina Boëthius oli alansa kiistämätön pohjoismaalainen erikoistuntija, sekä arvostettu kollega Rooman lukemattomien instituuttien ja akatemioiden piirissä. Kotimaassa hän oli vakiinnuttanut asemansa kirjoittamalla Bonniers "Illustrerad Världshistoria"-teokseen Kreikan historian (1926), sekä toiseen maailmanhistoriaan Hellenismen ja Rooman jaksot (1931). Viimeisinä Rooman-vuosinaan 1930-luvun alussa Boëthius tilitti Ardean ym. kaivausten tuloksia eriaiheisissa kirjoituksissaan. Etusijalla olivat selvästi myöhäisen tasavallan urbaanit ongelmat.

*

Vuonna 1934 Axel Boëthius kutsuttiin kotimaahan Göteborgin silloin korkeakouluksi sanotun laitoksen palvelukseen vaiheessa, jolloin se oli paisumassa täydelliseksi yliopistoksi; Boëthius nimitettiin klassisen arkeologian professoriksi. Hän oli lähtenyt Roomasta murheellisena, koska useat työprojektit jäivät kesken, mutta uudellakaan sijoituspaikalla arkeologiset kysymykset eivät unohtuneet, sillä Boëthius elvytti useita muinaistiedettä ja filologiaa harrastavia yhdistyksiä, joissa toisena osapuolena oli Italia.

Toisen maailmansodan aikana Boëthius määrättiin Göteborgin paikallisten kotipuolustusjoukkojen (hemvärnet) päälliköksi. — Suhteet Rooman oppineisiin piireihin eivät katkenneet, sillä Boëthius oli jäsenenä monessa arvossapidetyssä akatemiassa: Accademia dei Linceissä, di San Lucassa, Pontificia Accademia Romana di Archeologiassa, Istituto di Studi Romanissa ja Istituto di Studi Etrusci ed Italiciissa jne. Boëthius palkittiin monilla arvokkailla tieteen maailman kunniamerkeillä. Ruotsissa hänet määrättiin uuden Göteborgin yliopiston 'Rector Magnificus' sek-

si'. Aika Göteborgissa ei tieteellisessä mielessä mennyt hukkaan, sillä vuosina 1938-55 hän julkaisi 140 erikielistä kirjoitusta arkeologian alalta.

Näin päättyi Boëthiuksen toinen elämänvaihe. Eläkkeelle siirtyminen 1955 ei tuonut hiljentymistä, vaan kolmas elämänvaihe alkoi puhtaasti tieteen merkeissä, mikä tiesi myös populaarikirjojen julkaisemista ruotsin tai englannin kielellä. Tähän ryhmään kuului esim. jo vuonna 1938 Bonniersin julkaisema "Hur Rom byggdes under antiken."

*

Italian sodanjälkeisen kaoottisen tilan vuoksi Ruotsin instituutti oli, uudessa Villa Giulian toimitalossaan, ollut Tukholman hallinnon ulkopuolella ja lähes tuuliajolla. Tästä syystä Boëthius siirtyi Roomaan 1952-53, edelleen kyllä yliopiston rehtorina, instituutin vt. johtajana panemaan asiat järjestykseen ja palauttamaan suhteet uusiin viranomaisiin. Siirryttyään eläkkeelle 1955 Boëthius palasi jälleen Roomaan kolmivuotiseksi johtajakaudeksi. Tästä myöhäiskaudesta kehittyi tieteellisesti erittäin tärkeä.

Vuonna 1954 Axel Boëthius oli kutsuttu Yhdysvaltain vierailulle University of Michiganiin luennoimaan Rooman rakennustaiteesta. Täällä toistui "Jerome Lecturesin" puitteissa jo Rooman American Academyssä pidetty luentosarja. Tämä julkaistiin Jerome Lecturesin sarja 5:nä nimellä "The Golden House of Nero", some Aspects of Roman Architecture. Kosketukset American Academyyn ja tämän johtajaan J.-B. Ward-Perkinsiin, jonka lähinaapurina Boëthius Roomassa asui, johtivat pian tuottavaan yhteistyöhön.

Toimiessaan Ruotsin instituutin vt. johtajana Boëthius sai pian suhteet antikvaarisin viranomaisiin hyvään kuntoon, joten jo vuonna 1956 Ruotsin instituutille tarjottiin mahdollisuutta kaivaustoimintaan Etelä-Etruriassa. Ruotsin kuninkaan tehokkaalla tuella ja sopivien rahoittajien löydyttyä ryhdyttiin San Giovenalessa pian toimintaan, joka jatkui vuosina 1957-58. Kuningas itse sukulaisineen — mm. tuleva Tanskan kuningatar Margarethe — otti osaa kaivauksiin, joita Italian valtio kuningasta kunnioittaakseen monin tavoin tuki.

Tulokset eivät poikenneet tavanmukaisista, mutta useat alan erikoistuntijat liittoutuivat yhteen luomaan loisteliasta arkeologista kuvateosta, ns. "San Giovenale" -kirjaa, kuninkaan kunniaksi. Teos rakentuu suuressa määrin Axel Boëthiuksen tekstillä. Vuonna 1962 siitä tehtiin upea englanninkielinen rinnakkaispainos "Etruscan Culture, Land and People". Tähän kirjoitukseen loppui Boëthiuksen tilapäisluontoinen etruskiharrastus.

Boëthius palasi pääteemaansa Rooman rakennustaiteeseen yhteistyössä Ward-Perkinsin kanssa. Projekti tähtäsi tieteellisesti erittäin korkeatasoisen The Pelican History of Art -sarjan julkaisuun. Boëthius otti hoitaakseen etruskien ja Rooman tasavallan ra-

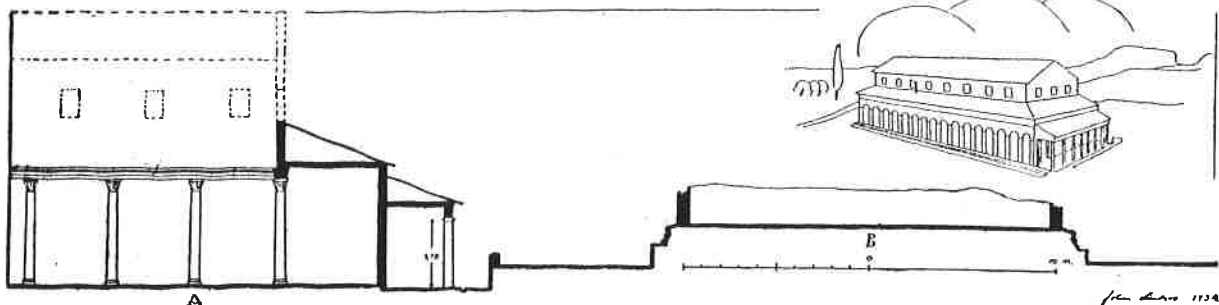
Axel Boëthiuksen kunniaksi Ardean kaupunginmuurille sijoitettu muistotaulu — jo ränsistyneenä. Taulun alla A.B:n tytär ja poika.

kennustaiteen aina prinssiäntiin saakka, Ward-Perkins taas keisarikauden. Tämä tiesi Boëthiuksen osalta jo mainittujen Jerome Lecturesin syventämistä ja tiivistämistä mahtavaksi kokonaisuudeksi, joka rakentui tiivistetyille viitteille ja laadukkaille kuville. Boëthiuksen alan tuntemus tuli tässä esille suorastaan musertavana. - Boëthius kuoli Roomassa toukokuussa 1969.

Kahdeksan vuotta myöhemmin Boëthiuksen osuus teoksesta erotettiin omaksi kokonaisuudeksi, joka julkaistiin kätevässä pienikokoisena taskukirjana nimellä "Etruscan and Early Roman Architecture" The Pelican History of Art -sarja. Tämä pieni kirjanen on Axel Boëthiuksen laajan elämäntyön viimeinen rakennuskivi.

*

Axel Boëthiuksella oli läheiset suhteet Suomeen, sillä hän oli vuonna 1918 taistellut Svenska Brigaden riveissä, ottanut osaa Tampereen valtauksen sekä kirjoittanut yksikön muistokirjan (1920). Hän löysi Helsingistä vaimonsa Madeleine Björnbergin, joka seurasi häntä Roomaan kaikkina hänen toimikausinaan, mutta ei Kreikkaan. Boëthiuksella oli Suomessa lukuisia ystäviä yliopistomaailmasta sekä kirjallisuuden ja taiteen aloilta. Moni suomalainen humanisti hakeutui 1920-30-luvuilla Ruotsin instituutin silloiseen toimipaikkaan Palazzo Brancaccioon. — Tämän kirjoittaja oli läheisessä sukulaisuussuhteessa Axel Boëthiukseseen jo 1930-luvulla, mikä innoitti antiikin ja klassisen muinaistieteen harrastamiseen ja myös opiskeluun. Kirjoittaja tuntee näin ollen Axel Boëthiuksen tuotannon lähes kokonaisuudessaan.

Ardean Basilikan rekonstruktiopiirros. Rakennuksen perustuksia paljasti ja tutki Ruotsin Rooman Instituutti 1930-luvulla.

Sybariksen stateeri, noin 520 e.Kr. "Incusum"-tekniikkaan lyöty hopearaha esittää härkää, mikä toistuu molemmilla puolilla. Raha on ostettu Antellin kokoelmiin 1994.

Loviisalainen numismaatikko Erkki Keckman ja hänen kokoelmansa; Kreikan numismaattisen tutkimuksen vaiheita meillä ja muualla

Viime vuoden lopussa ilmestynyt *Sylloge Nummorum Graecorum, Finland*, osa 1, on suomalainen lisä laajaan kansainväliseen sarjaan, jossa julkaistaan Kreikan rahojen kokoelmia. Teoksen aiheena on Säästöpankkien Keskusosakepankin omistuksessa oleva Erkki Keckmanin keräämä kokoelma, ja sen julkaisemista vastasivat Suomen tiedeseura ja kansainvälinen numismaattinen komissio SKOP:n taloudellisella tuella.

Kreikan rahojen aikaisempi keräily ja tutkimus Suomessa

Kiinnostus Kreikan rahoihin heräsi Euroopassa jo renessanssin aikoina. Kreikkalaisen numismatiikan varsinaisena perustajana pidetään kuitenkin Joseph Hilarius Eckheliä (1737–1798), jonka 8-osainen *Doctrina Nummorum Veterum* ilmestyi 1792–98. Tämä teos hankittiin 1830 myös Helsingin yliopiston rahakokoelmaan antiikin rahojen järjestämistä varten.

Yliopiston antiikin rahojen kokoelma oli saanut alkunsa historioitsija Johan Arckenholtzin testamenttilahjoituksesta (1777), joka tosin käsitti etupäässä Rooman rahoja, ja siihen oli sittemmin saatu täydennystä mm. Ruotsin kuninkaallisen museon intendentiltä C. F. Fredenheimiltä, joka oli Turun akatemian entisen professorin, myöhemmän arkkipiispan C. F. Mennanderin poika ja joka nykyään muistetaan Rooman Forumin ensimmäisten kaivausten suorittajana. Ensimmäiset erikseen mainitut Kreikan rahojen saannit sisältyivät Ruotsin Napolin-konsulaatin sihteerin Fredrik Schürerin 1794 tekemään lahjoitukseen, jossa oli 392 roomalaista ja kreikkalaista rahaa. Eräät edelleenkin tallessa olevat, Turun palossa mustuneet Neapoliksen, Tarentumin ja Velian rahat lienevät tästä lahjoituksesta peräisin.

Kun palossa käsinyttä kokoelmaa Helsingissä 1828 ruvettiin järjestämään, työssä kunnostautui erityisesti myöhempi professori Reinhold von Becker, jolla näyttää olleen hyvät tiedot antiikin rahoista.

Ennen tämän vuosisadan alkua ei antiikin numismatiikkaa kuitenkaan meillä kovin paljon harrastettu. Yliopiston kokoelma sai 1800-luvun kuluessa jonkin verran täydennystä mm. Etelä-Venäjällä palvelleiden sotilashenkilöiden tekemistä lahjoituksista. Niistä johtuu, että Mustanmeren ja itäisen Välimeren seutujen rahat ovat kokoelmassa paremmin edustettuina kuin esim. Suur-Kreikan rahat.

Porvoon lyseo osti 1851 Pietarissa palvelevan silloisen kaartineverstin Gustaf Cygnaeuksen (1810–1886) välityksellä 99 rahaa käsittävän antiikin rahojen kokoelman. Kun se 1979 siirrettiin Kansallismuseon rahakammioon, useiden sen hienoimpien kreikkalaisten rahojen todettiin itse asiassa olevan 1800-luvun alussa Smyrnassa toimineen Caprara-nimisen väärentäjän tekemiä. Kokoelman kulttuurihistoriallista arvoa tämä ei kuitenkaan vähennä. Kokoelman hoitajan, rovasti Alexander Ferdinand Boreniuksen 1853 julkaisema luetteloa *Beskrifning öfver Borgå Gymnasium tillhöriga antika mynt* voidaan pitää maamme ensimmäisenä antiikin numismatiikkaa käsittelevänä julkaisuna, jos huomioon ei oteta professori Johan Browalliuksen pientä dissertaatiota *Observationum circa artem antiquam gentium celebriorum numismata adornandi, in specie numi Sabinae expositionem* (1745).

1900-luvun alussa Suomessa ilmestyi peräti kaksi Kreikan numismatiikkaa käsittelevää julkaisua. Myöhempi Åbo Akademin professori, tuolloin vasta 31-vuotias Johannes Sundwall kirjoitti Ateenan rahoista teoksessaan *Untersuchungen über die attischen Münzen des neueren Stiles* (1908).

Lauri O. Tudeer oli ensimmäinen, joka maassamme pyrki luomaan akateemista uraa numismaatikkona. Hän julkaisi 1913 väitöskirjan *Die Tetradrachmenprägung von Syrakus in der Periode der signierenden Künstler*. Tämäkin teos on säilyttänyt arvonsa, ja siitä on 1960-luvulla julkaistu uusintapainos.

Sylloge Nummorum Graecorum

Maailman johtavat rahakabinetit kävivät vuosisadan vaihteessa suoranaista kilpailua siitä, kenellä oli laajin ja täydellisin Kreikan rahojen kokoelma. British Museum julkaisi tässä yhteydessä kokoelmastaan 29-osaisen luettelon (1873–1927), joka pysyi pitkään johtavana referenssiteoksena.

Rahojen tutkimus on viime vuosisadan lopulta alkaen perustunut yhtä suuremmissa määrin leimasinvertailuihin, joiden avulla on voitu muodostaa kuva eri rahapajojen toiminnasta sekä tarkentaa sarjojen ajoittamista ja paikantamista. Tällaiset tutkimukset edellyttävät julkaisuilta hyvää kuvitusta, parempaa kuin mihin British Museumin luettelossa oli pyritty. Tämän takia tunnettu brittiläinen tutkija Sir E.S.G. Robinson perusti 1930 British Academyn tuella kokonaan uuden julkaisusarjan, jonka tarkoitus oli (kuten ensimmäisen niiten esipuheessa todetaan) "to do, in fact, *mutatis mutandis*, what is being done for Greek Vases by *Corpus Vasorum*".

Sarjaa julkaistiin aluksi kookkaina (n. 40 x 30 cm) vihkoina, joissa oli muutamia kymmeniä ku-

Erkki Keckman kokoelmineen.

vatauluja kussakin. Nyttemmin on siirrytty käytännöllisempään A4-kokoon.

Tähän mennessä on Sylloge-sarjassa ilmestynyt yli sata nidettä. Huomattavin ja ehkä eniten käytetty yksittäinen kokonaisuus on Tanskan kansallismuseon 43-osainen luettelo (1942—77), josta on jo julkaistu uusintapainoskin. Moniosaisia luetteiloita on myös mm. useista englantilaisista ja saksalaisista kokoelmista. Ruotsalaisista kokoelmista on toistaiseksi ilmestynyt kolme nidettä.

Sarjan julkaisemista johtaa kansainvälisen numismaattisen komission (CIN) alainen työryhmä, jonka puheenjohtajana nykyään on Ruotsin rahakammion entinen johtaja Ulla Westermarck. Niteiden painamisesta vastaavat paikalliset julkaisijat.

Erkki Keckmanin kokoelma

Edellä mainittu Helsingin yliopiston omistama ja nykyään Kansallismuseossa säilytettävä Kreikan rahojen kokoelma käsittää nykyään runsaat 500 rahaa. Mitään kovin merkittäviä aarteita niihin ei sisälly, mutta yhdessä Porvoon lyseon kokoelman (n. 70 rahaa) kanssa niistä voisi kuitenkin saada ohuen niteen Sylloge-sarjaan. Ehkä se joskus tulevaisuudessa toteutuu.

Se, että *SNG Finland* viime vuonna sai alkunsa, johtuu onnellisten yhteensattumien summasta. Loviisalainen, Viipurissa syntynyt liikemies Erkki Keckman (1906—1989) innostui 1960-luvulla etelänmatkailusta, ja kun hän siinä yhteydessä sattui ostamaan joitakin antiikin rahoja, hänen vanha kiinnostuksensa numismatiikkaan heräsi henkiin. Lopputuloksena parinkymmenen vuoden yhä määrätietoisemmaksi kehittyneestä keräilystä oli runsaat 2000 rahaa käsittävä kokoelma, jonka painopiste oli Kaarian ja Lyykian kreikkalaiskaupungeissa. Keckman oli kirjeenvaihdossa alan johtavien tutkijoiden kanssa ja julkaisi itsekin muutamia artikkeleita rahoistaan. 1970-luvulla saatiin Kansallismuseon rahakammiossa huomata, että maassamme vieraili ulkomaisia tutkijoita, joille Loviisa oli tärkeämpi kohde kuin Helsinki.

Vuonna 1983 Keckman möi kokoelmansa Säästöpankkien Keskusosakepankille, jatkaen pankin kanssa tehdyn sopimuksen mukaan edelleen sen täydentämistä. SKOP, joka noina hyvinä vuosina sijoitti paljon myös taiteen ostamiseen, päätti julkaista kokoelmasta sen arvon mukaisen tieteellisen luettelon. Sen jälkeen, kun luettelon laatijaksi oli

lupautunut tohtori Ulla Westermarck Tukholmasta, oli asian hoito varmoissa käsissä. Ensimmäinen nide, joka käsittää 929 Kaarian rahaa ja on laajuudeltaan 32 kuvataulua, valmistui vuoden 1994 lopussa. Sen toisena tekijänä on brittiläinen diplomaatti, Rhodoksen rahojen erikoistuntija Richard Ashton.

Sylloge-sarjassa rahat julkaistaan alueittain. Koska käsillä oleva nide kattaa vain yhden alueen (Kaarian), sen järjestys on kokonaan aakkosellinen. Lähes puolet julkaisun rahoista on Rhodoksesta; yli sata rahaa käsittäviä ryhmiä ovat myös Knidos sekä yhteisnimike "Uncertain mints", joka sisältää erityisesti varhaisia kirjoituksettomia rahoja.

Jokainen raha on kuvattu luonnollisessa koossa (hyvin pienet rahat lisäksi suurennoksena). Kunkin aukeaman oikealla puolella ovat kuvat, vasemmalla teksti. Verbaalinen kuvaus on pidetty minimissä: ajoituksen ja nimellisarvon lisäksi rahoista ilmoitetaan metalli (AR = hopea, AE = pronssi tai kupari jne), läpimitta ja paino. Lisäksi annetaan lyhyt kuvaus niiden etu- ja takasivusta sekä ilmoitetaan proveniensi (yleensä viittauksena huuto-kauppaluetteloon), mikäli se on tiedossa. Tarpeen mukaan on viitattu myös erikoistutkimuksiin. Lopussa on kolme hakemistoa, joista laajin sisältää rahoissa esiintyvät henkilönimet.

Kokonaisuutena *SNG Finland*, osa 1, tekee onnistuneen vaikutuksen. Vaikka se alueellisesti käsittää vain yhden maakunnan, se kattaa ajallisesti seitsemän ja puoli vuosisataa, noin vuodesta 500 eKr. Gallienukseen. Kreikan rahataiteen tunnetuimmat teokset eivät ole kotoisin tältä suunnalta, mutta erityisesti Rhodoksen suurempien hopearahojen joukossa on useita varsin huomattavia kaverustaidon näytteitä 300—200-luvulta eKr. (esim. t. 13, 18). Omalla tavallaan kiehtovia ovat myös ajanlaskumme ensimmäisen vuosisadan kookkaat pronssirahat (t. 26). Tapaamme niissä mm. Neron profiilin, jota sädekruunu koristaa samalla tavalla kuin Rhodoksen rahojen perinteistä Helioksen kuvaa. Teos soveltuu näin ollen myös katselukirjaksi. Ennen kaikkea se kuitenkin on merkittävä lähde Rhodoksen ja sen ympäristön rahahistorian tutkijoille.

Pnyx och den antika demokratin

På Pnyx-kullen i Athen, inte långt Akropolis och Agoran, låg under antiken Athens folkförsamlingsplats. Folkförsamlingen utgjorde en av stöttepelarna i Athens demokrati, från vilken ju traditionellt hela den västerländska demokratin brukar härledas. Vad vet vi då egentligen om hur folkförsamlingsplatsen såg ut och om hur det gick till då folkförsamlingen möttes? Egentligen mindre än man kunde vänta sig. De skriftliga källorna är få och de arkeologiska lämningarna svårtolkade och tillåter vitt divergerande tolkningar. I hopp om att kunna utöka vår kunskap om Pnyxen och om möjligt sammansmälta avvikande åsikter till en mera enhetlig syntes organiserade professor G. Stanton från University of New England tillsammans med undertecknad, som är forskningsassistent vid Finlands Akademi, den 7-9 oktober 1994 en internationell kongress med titeln "The Pnyx in the History of Athens" i det Finska institutet i Athen.

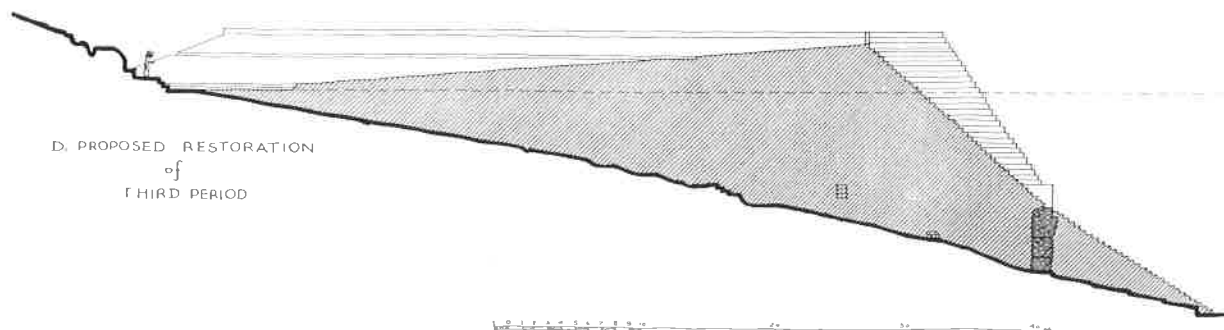
Den senaste utgrävningen på Pnyxen utfördes på 1930-talet av professor H.A. Thompson från U.S.A. i samarbete med Dr. K. Kourouniotes från de grekiska myndigheterna. Utgrävningsresultaten publicerades snabbt på ett föredömligt sätt av den då inte ännu 30 år fyllda H.A. Thompson, men den synnerligen komplicerade stratigrafin lämnade många frågor öppna och tvång H.A. Thompson att bygga flera av sina rekonstruktionsförsök på mer eller mindre lösasand. Trots det accepterades Thompsons rekonstruktionsförslag nästan enhälligt och det skulle dröja ända till 1980-talet in-

Professor M. Korres, huvudansvarig för restaurationsarbetet på Akropolis berättar på Pnyxen om hur det gick till då sten bröts under antiken. I bakgrunden skymtar folkförsamlingsplatsens talarpodium.

nan Pnyxen åter blev föremål för en livlig akademisk debatt. Det nyvaknade intresset för Pnyxen under 1980-talet gjorde det inte svårt att hitta föredragshållare till kongressen och det planerade endagskollokviet svällde ut till en tredagarskongress med 12 talare från sju länder.

Föredragen kom till stor del att koncentrera sig på hur man skall tolka de arkeologiska lämningarna men några av talarna uppehöll sig även kring mera historiska frågeställningar. Tack vare ett generöst bidrag från den i Athen verkande *Stiftelsen för Grekisk Kultur* kommer föredragen från kongressen att kunna publiceras i det Finska Atheninstitutets nya publikationsserie *Papers and Monographs of the Finnish Institute at Athens*. Meningen är emellertid att i denna korta artikel ge Helsingforsläsarna en glimt av några av resultaten i förväg.

H.A. Thompsons rekonstruktionsförslag till den tredje byggnadsfasen av folkförsamlingsplatsen (Enligt Hesperia 1, 1932). Det enda som återstår idag av denna förslagna konstruktion är de tre nedersta stenlagren i stödmuren (snedstreckade) och jordfyllningen innanför dessa.

Kongressen var uppdelad i fem sessioner, av vilka de fyra första bestod av föredrag från de tolv talarna, medan den femte sessionen utgjordes av fria anföranden i samband med ett besök på Pnyxen. Efter att chefen för det Finska institutet, professor G. af Hällström, hade öppnat kongressen höll chefen för den Första arkeologiska Ephorian, till vilken även Pnyxen hör, Dr. P. Kalligas, ett anförande i vilket han beskrev hur vår kunskap om Pnyxen har utvecklats från det att de första västerländska kulturresenärerna besökte Athen i slutet av 1700-talet fram tills idag. Professor G. Stanton presenterade därefter ett nytt rekonstruktionsförslag till hur folkförsamlingsplatsen hade sett ut under sin andra byggnadsfas samt ifrågasatte den av dansken M.H. Hansen framlagda, allmänt antagna uppskattningen av hur många personer som hade rymts och därmed hade kunnat deltaga i folkförsamlingsmötena under de tre olika byggnadsfaserna.

M.H. Hansen har beräknat att Pnyx I (den första byggnadsfasen av folkförsamlingsplatsen) kunde ha rymt 6.000 personer, Pnyx II 6.500 och Pnyx III ända upp till 13.400 personer. Stanton kritiserade Hansen för att ha använt moderna danska byggnormer i sin uppskattning av hur stor yta en sittande person tar i anspråk, samt ifrågasatte hurvida man verkligen satt under mötena i folkförsamlingsplatsen eller om man inte även kan ha åhört dessa stående. Enligt Stantons beräkningar skulle hela 10.400 personer ha kunnat rymmas i Pnyx I, 14.800 personer i Pnyx II och 24.000 personer i Pnyx III. Docent M.H. Hansen som hade ordet efter Stanton besvarade i sitt tal Stantons kritik med att visa att hans beräkningar inte alls i första hand baserar sig på danska byggnormer utan på mätningar utförda under ett schweiziskt Landsgemeinde-möte i kantonen Sarnen. Detta svar tillfredsställde inte helt Stanton som ifrågasatte om en modern sittande schweizare verkligen kan väntas taga lika mycket yta i anspråk som en antik grek hade gjort!

Efter den inspirerande första sessionen kom hela den andra sessionen att handla om dateringen och rekonstruktionen av den tredje byggnadsfasen av folkförsamlingsplatsen (Pnyx III). Utöver undertecknad höll professor S.I. Rotroff och professor J. McK. Camp (chef för de amerikanska Agorautgrävningarna), anföranden. Pnyx III daterades först av H.A. Thompson till Hadrianus tid (andra årh. e.Kr.), en datering han senare försökte tidigarelägga med nästan 500 år, i och med att han föreslåg att denna byggnadsfas kunde härröra från Lykourgos' tid (340—330-talet f.Kr.). Full klarhet om hur Pnyx III skall dateras har sedan detta inte kunnat uppnås. De tre talarna som hade studerat problemet ur olika vinklar (utgående från keramiken i fyllningen, murtekniken på stödmurar och stilen på ett monumentalt altär hörande till Pnyx

Diskussion på Pnyxen. Mannen med cowboy-hatt till vänster är professor G. Stanton, som lyssnar på när docent M.H. Hansen till höger om honom lägger ut texten. Framför Stanton står Dr. L. Karlsson. I raden längst fram följer till höger om Hansen professorerna S.I. Rotroff, M. Korres (med vit solhatt) och J. McK. Camp.

III) var nu emellertid rörande eniga om att Pnyx III måste ha tillkommit under Lykourgos' tid. Den romerska keramiken från första till tredje århundradet e.Kr. som till del hittats i fyllningen till Pnyx III förklarades som sekundär och härrörande från en senare användning av området.

H.A. Thompsons rekonstruktionsförslag av Pnyx III kritiserades även av J. McK. Camp och undertecknad. Thompson hade föreslagit att Pnyx III hade haft formen av en teater, där åhörarna hade suttit högre och därmed tittat ned på talaren. Eftersom folkförsamlingsplatsen ligger i en sluttning och talarpodiet befinner sig i den övre delen av sluttningen föreslog Thompson att man med hjälp av en stödmur och en enorm jordmassa på artificiell väg bokstavligen hade svängt på sluttningen (Fig. 1). Av denna stödmur skulle endast de lägsta raderna och av jordfyllningen endast den understa delen ha bevarats till våra dagar, medan resten skulle ha återvänts som byggstenar i senare tids hus eller skjölts bort av vinterregnen. J. McK. Camp och undertecknad hade emellertid samlat en mängd indicier som tydde på att åhörarna i själva verket kunde ha suttit, eller kanske rentav stått, och tittat upp mot talaren. J. McK. Camp försökte i diskussionen efteråt till och med hänvisa till de förhållanden som måste ha gällt under den från bibeln kända Jesu bergspredikan!

Den tredje sessionen blev något kortare än planerat eftersom Dr. A. Ajootian, som skulle ha talat om skulptur hittat på Pnyxen, i sista stund fick förhinder att komma. Sessionen bestod därmed endast av två talare, professor A.J. Dominguez från Madrid och Dr. D. Peppas-Delmousou, tidigare chef för det Epigrafiska museet i Athen. Dominguez visade hur andra folkförsamlingsplatser i den grekiska världen, precis som den i Athen, ofta under romersk tid blev återvända som helgedomar

Den gåtfulla magnetstenen

Bärnstenens elektrostatiska attraktionsförmåga och magnetstenens magiska kraft att dra till sig järnföremål har fascinerat och förbryllat antikens människor ända sedan mykensk tid. Då antikens filosofer och författare senare försökte tolka och förklara sådana fysikaliska fenomen råkade de i stora svårigheter. De flesta kunde vanligen bara beskriva sina egna och andras empiriska iakttagelser. Det finns en stor mängd uppgifter om magnetstenen i antikens litteratur, allt från Thales till Aristoteles och Plinius till Philoponus (600 BC — 500 AD). Det finns en detaljerad redogörelse för dessa litteraturuppgifter och en analys av tolkningsförsöken i en publikation från år 1988. Det är en doktorsavhandling i vetenskapshistoria vid universitetet i München utarbetad av Albert Radl.

Författaren presenterar 70 separata och relevanta uppgifter ur den antika litteraturen om magnetstenens egenskaper och utvärderar i bokens senare hälft detta rätt disparata material. Han delar upp texterna i två huvudgrupper: dels de författare som

skriver om magnetiska fenomen, dels de som uttalar sig *med hjälp* av dem. Till den första gruppen hör ställningstaganden i definitionsfrågor, mineralogiska utsagor, recept och bruksanvisningar inom medicin och magi samt slutligen alla försök att svara på frågan "varför attraherar magnetstenen järn?" Den andra gruppen omfattar de texter i vilka magnetiska fenomen anförs som exempel eller jämförelseobjekt för att förtydliga uttalanden i andra frågor. Hänvisningar till magnetiska fenomen återkommer ständigt i sammanhang med framför allt vardagserfarenheter men även då medicinska, filosofiska och teologiska frågor dryftas. Radl framhåller en omständighet: försök att enligt moderna kriterier indentifiera mineral som omnämns i antiken måste betraktas med misstro. I uttalandet "en magnet är ett kristallint stycke Fe_3O_4 " går alla associationer och bibetydelser till antikens magnetsten förlorade: häpnaden över dess oförklarliga attraherande inverkan på järn, de klart erotiska associationerna och amuletternas magi och tron på olika "sympatiska" och "antipatiska" sammanhang kommer inte mera till uttryck. Ur denna synpunkt är antika och moderna magnetstenar två helt skilda begrepp.

Forts. s. 12

av olika slag, medan Peppas-Delmosou gav en kort översikt av de inskriptioner som har hittats på Pnyxen genom tiderna.

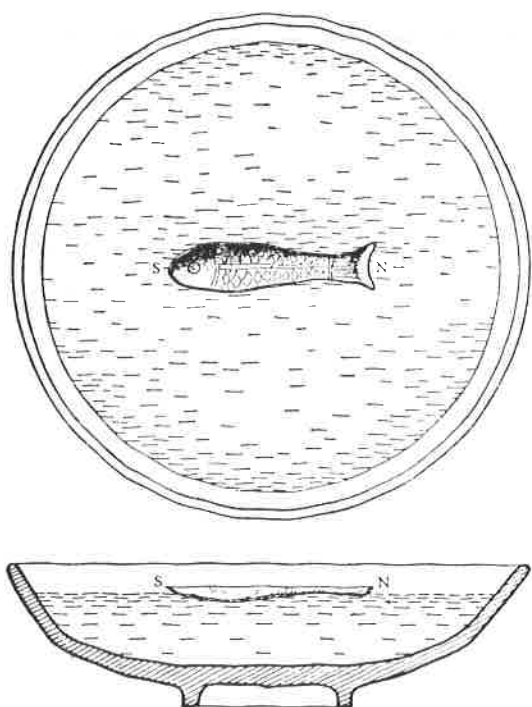
Den fjärde sessionen inleddes av professor D. Romano från U.S.A, som i en något ändrad version återgav sin redan för tio år sedan framlagda teori att de arkitektoniska lämningarna på Pnyxen inte alls skulle vara den antika folkförsamlingsplatsen utan i själva verket skulle vara den första panatenaiska stadion och den därtill hörande teatern som Lykourgos enligt källorna byggde. D. Romano fick föga stöd för detta påstående, som ändå i sig är intressant, eftersom det faktum att en sådan teori kan framläggas på ett till synes vattentätt sätt, väl belyser hur dåligt vi egentligen känner till det antika Athens topografi. D. Romano följdes av sin landsman, Dr. D.H. Conwell, och svensken, Dr. L. Karlsson som båda talade om den del av stadsmuren, den s.k. *diateichisman*, som under hellenistisk tid drogs direkt över Pnyxen eftersom den tidigare stadsmuren omfattade ett för stort område, som det nu försvagade Athen inte mera klarade av att försvara.

Den femte sessionen på själva Pnyx-kullen blev längre än väntad på grund av alla inlägg, och då inte bara av konferenstalarna. Professor M. Korres, som leder restaurationsarbetet av byggnaderna på Akropolis, och är specialist på hur man bröt sten under antiken, inspirerades t.ex. av diskussionen om hur mycket sten som måste ha brutits för att kunna konstruera folkförsamlingsplatsens olika skeden till att hålla en närapå halv timmes ut-

läggning om stenbrytning under antiken (Fig. 2). Den femte sessionen utgjorde en lyckad avslutning på Pnyxkonferensen, där de åhörare som hade haft svårt att följa med de ibland mycket teoretiska diskussionerna om murar, vinklar och ingångar, fick en möjlighet att på ort och ställe kunna strälla frågor om oklara detaljer och få dessa besvarade av de respektive talarna (Fig. 3).

Gemensamt för många av de frågor, om vilka det rädde delad mening under konferensen, var att det konstaterades att dessa endast kan lösas genom öppnandet av nya provtrencher på Pnyxen. H. A. Thompson, som utförde utgrävningarna på 1930-talet på Pnyxen, kom förvisso att utvecklas till en av de största förgrundsgestalterna inom forskningen om Athens förflutna, men det är möjligt att han ännu vid tiden för sina utgrävningar på Pnyxen var något för ung och oefaren. Framförallt har de hjälpmedel arkeologin har till sitt förfogande utvecklats så enormt sedan dess att vi idag kan få mycket mera information från även små trencher som är lagda på rätt ställe. Det är att hoppas att Pnyxkonferensen har sått något frö hos de grekiska arkeologiska myndigheterna, som inom en inte alltför avlägsen tid kan leda till en ny utgrävning på Pnyxen och därmed även kan utvidga vårt vetande om denna för demokratins födelse så viktiga plats.

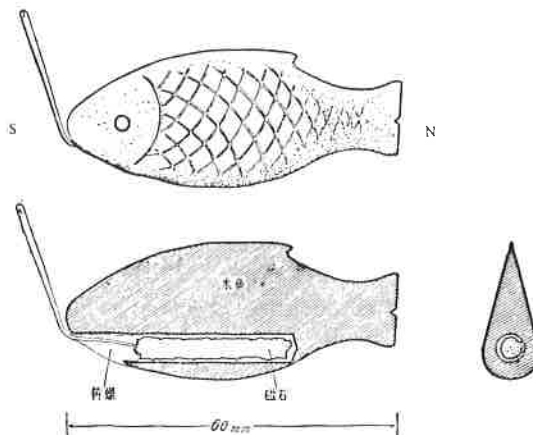
Den som vill veta mera om Pnyxen eller de frågor som här kort har skildrats bör vänta på publikationen av fördragen, vilken om allt går väl torde utkomma vid årsskiftet 1995/96.

En tidig kinesisk magnetkompass: ett fiskformat flytande järnbleck. Beskrivet i källor från 1000-talet f.Kr.

Den första hänvisningen till magnetstenen i grekisk litteratur är enligt Radl ett ställe i Aristoteles bok om själen (Bok 1, kap. 2): "Även Thales synes, att döma av vad man därom berättar, ha ansett att själen har förmåga att sätta något i rörelse, i det han sade att magnetstenen har själ eftersom den sätter järnet i rörelse". I dialogen "Ion" talar Platon om Euripides magnetsten. Han säger att det är gudabesattheten (enthousiasmos) som besjälar och binder ihop. Sånggudinnan inspirerar poeten, poeten rapsoden, rapsoden aktören och aktören åhöraren, alldeles som en serie järnringar kan fås att hänga ihop då en magnetsten påverkar den första ringen. I "Timaios" försöker Platon filosofiskt förklara "den förunderliga dragningskraften hos bärnstenen och magneten". Det är uppenbart denna förmåga att attrahera på avstånd och förmågan att beröring ge denna förmåga vidare som lett tanken till kaströrelsens teori. Magnetstenen

En tidig form av magnetisk kompass: en flytande träfisk som svält en magnet-sten försedd med visare. Enl. kinesiskt manuskript.

ger genom beröring åt järn förmågan att ge rörelse åt annat järn. På motsvarande sätt skulle mediet, luften, hela tiden verka som en kraft som ger energi åt den flygande projektilen. Kaströrelse i lufttomt rum skulle därför vara en omöjlighet. Denna Aristoteles teori för "onaturlig rörelse" kritiserar skarpt av Johannes Philonus (ca 470 — 550 AD), som framhåller att mediet snarare gör motstånd mot projektilens rörelse och att rörelse i lufttomt rum därför skulle vara lättare att förverkliga. Rörelsen kommer till stånd genom att kastaren ger en kraft åt projektilen, en förvånansvärt modern tolkning.

Plinius (34.147) berättar om ett märkligt projekt i Alexandria. Arkitekten Timochares hade börjat använda magnetsten vid konstruktionen av ett valv i Arsinoes tempel så att en järnstaty under valvet skulle se ut som om den hängde i luften. Projektet måste avbrytas då både arkitekten och härskaren Ptolemaios dog. Med Philoponus avslutar Radl sin mycket instruktiva och detaljerade behandling av magnetstenens och magnetismens historia under antiken.

Den ur senare synpunkt viktigaste egenskapen hos magnetstenen, dess polaritet och orientering i jordens magnetfält blev likväl förborgad för sjöfarrare och navigatörer ända till slutet av 1000-talet. Då hade kineserna lärt sig att navigera med hjälp av en magnetkompass om sol och stjärnor inte kunde observeras.

Till Europa kom kompassen redan hundra år senare och den första vetenskapliga avhandlingen om magneten publicerades av Roger Bacons vän, fransmannen Pierre de Maricourt (Peter Peregrinus) år 1269. Arbetet var ett av de finaste bidragen till fysiken under hela medeltiden. Avvikelsen från den sanna nordsydriktningen, eller kompassens missvisning, anses traditionellt vara en upptäckt av Kolumbus år 1492.

Albert Radl, "Der Magnetstein in der Antike. Quellen und Zusammenhänge". Boethius. Texte und Abhandlungen zur Geschichte der exakten Wissenschaften. Band XIX. Steiner, Stuttgart 1988 ISBN 3-515-05232-1.

Eurooppalaisen naurun arkkityyppejä lajittelemassa

The Phenomenon of Laughter
in the Ancient and Modern World (ii).
vii Summer Symposium, 24.-31.7. 1994
Archipelago Research Institute, Seili,
University of Turku

Helteessä kylpevä Seilin tutkimussaari otti lempeästi vastaan retkikunnan, joka dos. Siegfried Jäkelin johdolla rantautui tälle "Naurusaareksi" ristimälleni (ks. *Helikon* 2, 1993) Saaris-tomeren atollille. Täällä, Nauvon kyljessä, viikin-kien idänreittien varrella, tultaisiin ratkomaan (Sallittakoon tämä uho!) naurun, huumorin, ironi-an — mitä niitä onkaan — salaisuudet, jotka ovat tähän mennessä säilyneet viljeinä ja koskematto-mina kirjoissa, kansissa, seinissä ja kovalevyillä. Nyt avautuvat viimeisetkin ?t Kleion, Platonin, Euripideen, Herodotoksen, Plautuksen, Artemi-doroksen, pompejilaisten, satiirikkojen, keisarei-den ja tyrannien, ranskalaisten solvaustarinoiden, kylä- ja kyläkirkonhullujen, Shakespearen hullu-jen, Robert Burns'n, juutalaisten, Bertolt Brechtin ja Thomas Mannin, nokkelien diplomaattien ja heitä monin verroin nokkelampien kompuuttereiden ja päälle päätteeksi suomalaisen taiteen mörö-köllien ajatuksista.

Rantautuminen 25. heinäkuuta 15.30. Edessä viikko - kukaan ei mielessään epäile, etteikö tehtävä onnistu — on rajauksen aika: Robert Gar-land (Colgate University, Hamilton) kirjoitti ke-sän -93 kokouksesta toivoen "*that another confe-rence will take place ... with a narrower focus*". Kun silmää uudestaan edellä esitettyä listaa, epäilet löytyikö se "narrower focus". Mutta näennäis-estä hajonnasta huolimatta uomat löytyivät: Sym-posion on kyennyt identifioimaan nyt kahtena ke-säisenä viikkona eurooppalaisen kirjallisuuden

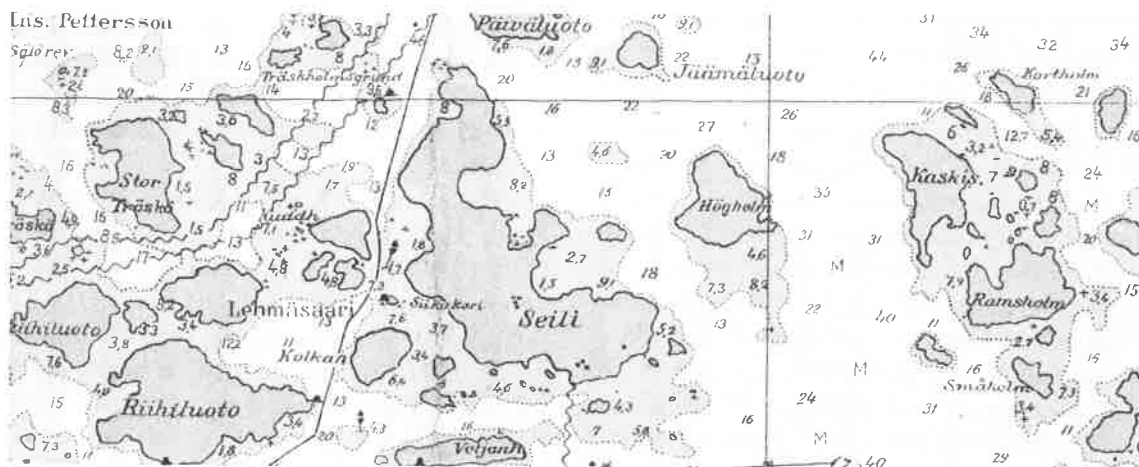

"Tanssiva narri Kemp" (soittajanarria ei tunneta), kuva teoksesta William Kempe, *Kempes Nine Daies Wonder*, Edinburgh 1884 (alkuteos vuodelta 1600): Anu Korhosen esitelmän hahmoja.

"naurun arkkityyppejä" (näin Gerrit Walther, vide infra., katsauksessaan). Käyn nyt läpi joita-kin, niputan, unohdan, teen väkivaltaa: keskityn säädetyn palstatilan puitteissa lähinnä antiikkisiin nauruihin, joita useimmat esitelmistä käsittelevät-kin.

Avajaisistunto pidettiin aamupäivällä Turun yli-opiston Jusleniassa. Vararehtori Keijo Virtasen tervehdyksen jälkeen symposionin preeses dos. Jäkel puhui johdatukseksi naurusta vieraantumisen reaktiona ja kriittisen ajattelun sytykkeenä eu-rooppalaisessa kirjallisuudessa. Unohtamatta Ho-merosta, Platonia, Aristotelesta ja Menandrosta Jäkel viittasi Bertolt Brechtin eepmiseen teatteriin, joka on kuin filosofinen instituutio, jolle elämä ei ole itsestään selvästi sovinnaisuuksien kritiikitöntä hyväksymistä. Niin Brecht, Robert Musil (Man without Quality) kuin Franz Kafkakin näkevät ih-misten nauravien ja iloisten kulissien taakse.

Gerrit Walther (Goethe Universität, Frank-furt a.M.) korosti modernin historiankirjoituksen nuivaa asennetta naurun ja huumorin ilmiöön ("Clio's Smile. On the Styles of Laughter in Euro-pean Historiography"). Walther kysyi, voiko his-torioitsija ylipäättään nauraa millekään? Ja vastasi itse: Kollegalleen! Vakavan tieteen vakavat miehet ovat aina katselleet pitkin nenänvartta "hassusti"

kirjoittaneita kollegoitaan. Antiikista lähtien: Herodotos piti historiaa ja tragediaa sukulaisina, ei historiaa ja komediaa. Thukydides tappoi historianankirjoituksesta kaiken viihteen (Hyöty sentään jäi). Antiikista lähtien historian lehdillä ovat nauraneet pyhiä rajoja loukanneet pahat ihmiset. Äänekäs nauru ennakoi heille ikävyyksiä (Kserkses). Historiasta tuli vakavien miesten vakava harrastus, politiikan väline.

Alan Griffiths (University College London) havainnollisti oivallisesti historiankirjoittaja Herodotoksen naurua ("Lauhger in Herodotus"). Se oli joskus kirjoittajan suoraa ivailua vieraiden tapakulttuurien, erityisesti persialaisten, kustannuksella tai se oli kerronnan sisäistä "koteloitua" naurua, kuten "hullun" Kambyseen tai tyrannin äänestä hybriksen aikaansaamaa ylimielistä hohotusta. Molempien naurutyypin tehtävä Herodotoksen tekstissä oli kovin ideologinen.

Wolfgang Kullmann (Universität Freiburg), "Die antiken Philosophen und das Lachen", Peter M. Steiner (Universität München), "Das Lachen als ,sozialer Kitt': Über die Theorie des Lachens und des Lächerlichen bei Platon" ja allekirjoittanut, "Derision for the Concerns of Men: Marcus Aurelius' Ideas on Life and Death (the *Historia Augusta* and the *Meditations*)" tutkivat filosofien nauru-käsitystä teoriassa ja käytännössä:

Sokrates ei nälvinnyt ketään. Kyynikot, joille maailman meno oli turhaa ja naurettavaa, tulkitsivat väärin Sokrateen esikuvakseen (Kullmann). Myös Marcus Aurelius joutui, asemansa puolesta, tulkinnan armoille. *Itsetutkiskelujen* tyyneestä, kuolemaa väheksyvästä, mutta vaatimattomasta tilityksestä muokattiin elämäkerran "*ridens res humanas*" keisari, jolle kuolema oli vain olomuodon tai paikan muutos ja keisariuteen liittyvät ongelmat sittenkin vain pikkuongelmia. Mutta Fronton kirjeestä käy ilmi, ettei Marcukseen voinut käytännössä torjua keisariuden "velvoitteita". Vaikka hän piti kilpa-ajoja joutavuuksina, hän ei asemansa puolesta voinut pysyä niistä poissa. Hän valitsi käytännön ja periaatteensa väliltä — työskenteli kilpa-ajojen aikana asiakirjojen ja kirjeiden parissa. Samalla hän herätti hilpeyttä ns. suuressa yleisössä (Timonen).

Ilkeä nauru on vallan ja sosiaalisen kontrollin väline. Naurunalaiseksi joutunut jää — ainakin joksikin aikaa — yhteisön ulkopuolelle. Kuitenkin filosofit pitivät naurua vaarattomana. Aristoteles neutralisoi naurun määrittelemällä sen fysiologiseksi ilmiöksi. Hän analysoi naurun voiman runoudessa ja retoriikassa — miksi ei ihmisyhteisössä? (Kullmann) Platonin "nauruteoria" taas korosti itseironian tärkeyttä. Itselleen nauraminen on naurun jaloin muoto; se ei osoittele muita eikä sulje ketään yhteisön ulkopuolelle. Parhaimmillaan se jopa tasaa sosiaalisia eroja (Steiner).

Naurun yhteiskunnallista voimaa tarkastelivat Hans Schwabl (Universität Wien), Isolde Stark (Humboldt Universität, Berlin), Walter Stockert (Universität Wien), Ernst A. Schmidt (Universität Tübingen) ja Katerina Zacharia (University College London). Schwabl huomautti, että Artemidoroksen *Unien kirjan* koomiset tilanteet tulkitaan lähes aina onnettomuuden enteeksi. Ilmiö saattaa heijastella sosiaalista todellisuutta; naurunalaiseksi joutuminen oli yhteisön kollektiivinen rangaistus ("Komische Konstellationen und die Ernsthaftigkeit des Traumbuchs von Artemidor"). Starkin mielestä Peisistratokset oivalsivat huumorin ja komedian käyttömahdollisuudet Ateenan hallitsemiseksi: attikalainen komedia oli tyrannien poliittinen luomus, niin kultista alkupeuraa kuin olikin. Starkin painotukset nostattivat vilkkaan keskustelun ("Who Laughs at Whom in Greek Comedy?"). Stockertin mukaan nauramisen oikeus oli elitistinen — Plautuksella se oli vain jumalten oikeus ("Der plautinische Amphitruo, eine Tragikomödie").

Vaikka teatterin nauru ja komiikka "valjastettiin" yhteiskuntanormien armoille, näytelmäkirjailijat osasivat kiertää tämän loukun: he sekoittivat traagiset ja koomiset osaset toisiinsa. Mikä oli tragediaa, mikä oli komediaa, voitiin päätellä vain kulisseista ja muista ulkoisista seikoista... Katerina Zacharia esitteli tältä pohjalta Euripideen tragedian *Ionin* henkilöhahmojen milloin traagisia, milloin koomisia — inhimillisiä — piirteitä. Zacharian mielestä antiikin näytelmien lokeroiminen sisälön perusteella on arveluttavaa. ("The Marriage of Tragedy and Comedy in Euripides' *Ion*").

Vakavuuden ja huumorin sekoittuminen oli teatterin ohella myös satiirin ilmiö. Ernst A. Schmidt (Universität Tübingen) painotti, ettei ainakaan satiirin näennäinen komiikka ollut yksipuolisesti naurun asialla ("Das Lachen der Satire: Verstehen und Gericht"). Anne Helttula (Helsingin yliopisto) esitteli graffittien ja piirtokirjoitusten huumoria: "Epigraphical Laughter". Graffittien voima oli siinä, että ne olivat usein spontaanin välähdyksen tuotoksia — ja kuten nykyäänkin, kirjavia ja joskus ruokottomia tasoltaan — hautakirjoituksissa esiintyvän humoristisuuden voima siinä, ettemme ainakaan me odottaisi niistä löytyvän mitään naurun siemeniä. Mutta ehkäpä antiikin ihmiset tässä suhteessa olivat vähemmän ahdistuneita.

Viikon aikana kuultiin joukko loistavia esitelmiä, joista keskiaikaa, uuden ajan alkua, 1900-lukua käsittelevät, sekä teemaltaan ajattomat, voin tässä vain mainita: Lauri Lindgren (Turun yliopisto) "Ein Beispiel des volkstümlichen Humors im Mittelalter: Der Priester in den altfranzösischen Fabliaux", Anu Korhonen (Turun yliopisto) "Fool's Tools and Carnivals — Interpreting the World through Inversion and Misrule in

Dosenttien asialla

Horatius ja Penelope olivat antiikkisia hahmoja, kuten ainakin tämän lehden lukijat tietävät. August F. Soldan oli autonomian aikainen kotitarvefilosofi, mitä puolestaan tuskin kenenkään tarvitsekaan tietää. Tätä tilapäinen triumviraatti on kuitenkin yhdessä, sillä se on koottu dosenttien Pertti Huttusen ja Unto Paanasen asialle.

Juhlakirjat olivat olleet postmoderni taiteen laji jo ikiajat, ennenkuin pariisilaiskahviloissa alettiin saarnata johdonmukaisten ja mielekkäiden rakenteiden rikkomista ja toisiinsa kuulumattomien asioiden, ihmisten ja esineiden yhdistelyä mielivaltaiseen tapaan. Tyypillisen juhlakirjan kansien väliin on kerätty kaikki kuusikymmenvuotiaan professorin oppilaat, oppilaiksi itseään luulevat, kuten myös ne, joita professori väittää oppilaikseen. Aihepiiriin yhtenäisyys ja kirjoitusten korkeahenkiyys eivät sen sijaan ole usein olleet tärkeitä ollenkaan.

Oulun historiaseuran julkaisema Antiikin asialla on toista maata. Se on kylläkin koottu Oulun yliopiston dosenttien Pertti Huttusen ja Unto Paanasen kuusikymmenvuotispäivien kunniaksi. Kuiten-

kin sitä yhdistää dosenttien, noiden akateemisten koiranvirkalaisten asian ohella toinen teema. Juhlakalujen elämä on ollut antiikin kielten, kulttuurin ja historian tutkimusta ja viljelyä, joten on vain luontevaa, että heidän juhlakirjassaan tuttavat ja kylänmiehet ovat nimenomaan antiikin asialla.

Niinpä kirjan kahdeksantoista kirjoitusta antavat melkoisen monipuolisen kuvan antiikin Kreikan ja Rooman kulttuureista. Siellä syödään ja juodaan, punotaan kangasta ja juonia, rakennetaan ja asutaan, filosofoidaan ja politikoidaan; ylipäättään eletään maailmassa ja katsotaan maailmaa niin miesten kuin naistenkin silmin. Vain Soldan on eksynyt dosenttien syntymäpäiville ilman asiaa antiikista.

ANTIIKIN ASIALLA. Pertti Huttusen ja Unto Paanasen 60-vuotisjuhlakirja. "Acta Societatis Historicae Ouluensis". Scripta historica XXI. Oulun Historiaseuran julkaisuja. Oulu 1994.

Early Modern England", Riitta Pyykkö (Turun yliopisto) "Laughter as a Scene. *Yurodivye* (Holy Fools) in Russian Cultural and Literary Tradition", Outi Pickering (Turun yliopisto) "Laughter in the Face of Death: The Case of Robert Burns", Vincent Jezewski (Université Lyon) "Das Lachen im Prozess der Formung eines neuen literarischen Stils bei Bertolt Brecht", Liisa Saariluoma (Turun yliopisto) "Das Phänomen des Lachens im Roman *Doktor Faustus* von Thomas Mann, Olli Valkonen (Ateneum) "Freude an der ernsten Kunst. Das Lachen in der Fin-

nischen Kunst", Hubert Schatzl (Universität Wien) "Der Computer und die Verfremdung der Welt", Aaron Bell (Helsingin yliopisto) "The Meaning of Laughter in Jewish Jokes" ja Elisabeth Ellison-Kramer (Itävallan suurlähetystö, Helsinki) "Das Phänomen des Lachens aus juristisch-diplomatischer Sicht".

'The Phenomenon of Laughter down the Centuries' julkaistaan kaksiosaisena kirjana; ensimmäinen osa ilmestyy vielä tänä vuonna, toinen ensi vuonna (1995).

Arkeologer, arkitekter och kungligheter på Akropolis i det fria Athen

Akropolis såsom turkisk by med småhus under sent 1700-tal. Inom Parthenon ligger en moskee: templets gavel fält har ännu inte tömts av lord Elgins folk.

Turisten, som i nuet genom Propyleerna söker sig upp till den påfallande tomma Akropolis-platån med de två templen på den kala klippgrunden, föreställer sig gärna att så har platsen i stora drag sett ut sedan Antiken. Han vet troligen inte att här existerat en turkisk trädgårdsstad med träd och odlingar, och att en moskee varit inrymd i Parthenons kolonnader, att Erechteion varit den lokala kommendantens harem, och att Propyleerna, helt tillmurade, utgjorde ett turkiskt batteri. Informationer om tillståndet har vi av de britter som under sent 1700-tal här mätte och tecknade av monumenten. Ännu under Napoleon-krigen rörde sig Earlen av Elgins folk häruppe, men något senare började turkarna känna av grekernas revolt-försök och spärrade av kullen, som blev fästning med permanent garnison. För antika monument visade turkarna aldrig hänsyn eller förståelse.

Prins Otto, son till Bajerns konstsamlare kung Ludvig I, blev tonårig av västmakterna utsedd till det befriade Greklands förste kung. — Oljemålning av J.C. Stieler.

Staden Athen var genom hela Medeltiden och under de turkiska seklen en stökig ruinanhopning med spridda grupper av låga bostadshus för främst turkar. Den sena Kejsartidens utsträckta och välbyggda stad låg öde, endast vad som i nuet är Plakan var tätare men oenhetligt bebyggt. Agorkvarteren visade upp ruiner, intäckta av grus till 1.5—2 m djup från kejsartidens nivå. Stadsdelarna nedanför och kring Akropolis var helt bortsopade. Redan under 1400-talet, då i Italien ett visst intresse för det klassiska Grekland uppstått, hade man forskare emellan tvekat om den eländiga håla som bar Athens stolta namn verkligen kunde vara identisk med Perikles metropol? Först under 1600-talet lät man sig övertygas då seriösa resenärer refererade sina observationer av — mycket fåtaliga — kända antika monument. Sedan de av de brittiska "Dilettanterna" utsända Stuart och Revett inventerat och uppmätt ännu stående monument, och fått sina arbeten utgivna i London, var bilden av Athen klarlagd, men också förstörelsens omfattning och turkarnas chockerande likgiltighet för antikens kvarlevor.

Grekernas kamp för frihet (1821—29) blev långvarig, seg och mycket förlustrik för det underlägsna Grekland, som utsattes för en fruktansvärd förstörelse. Det obetydliga Athen, redan en ruinhög sedan ettusen år, blev under stridigheterna en obeboelig plats av grushögar och marmorsplitter, och har jämförts med det Athen Thukydides beskriver efter persernas avtåg 480 f.Kr. Staden hade 1826-27 bombarderats med artilleri, och terrängen var strödd av kartescher, skallar och dödas ben. Akropolis, som under och efter Napoleon-krigen gjorts till fästning, hölls oavbrutet av en liten turkisk garnison. — Ruinhögen Athen förblev länge på sidan medan det befriade Grekland etablerade sig i det lilla Nauplion nere på Peloponnesos, som tidigare, såsom Venetiansk koloni, burit namnet 'Napoli di Romania' och begåvats med storartade fästningsverk.

Här inledde 1830 Johannes Kapodistrias, såsom tillförordnad president för den nya staten, uppbyggandet av ett grekiskt rike, sedan han såsom diplomat med diplomatiska medel fått landet erkänt av stormakterna inom den Heliga Alliansen. Uppgiften var närmast olöslig: en stat skulle etableras på grunden av enorm förstörelse, inbördeskrig och stridigheter mellan konkurrerande grupper och klaner, politiskt kaos och bråd död för hundratalstusen. I det rådande läget var han alltför svag, stod för några oöverlagda åtgärder vilka uppretade frihetskämparna — mainoterna — och mördades på öppen gata i Nauplion 1831 av representanter för familjen Mavromichalis. I detta skedde ingrep stormakterna, nu för andra gången, och beslöt att ge den nya staten en egen kung: prins Otto av Wittelsbach, son till Bajerns kung Ludvig I som varit engagerad i frihetskampen och stött den med stora pengar ur egen ficka. Beslutet skedde 1833.

Detta blev av betydelse för attityderna till nationens historiska förflutna (som betytt mycket för drivande av befrielsekriget) och också för den nya statens fornvård. Ludvig I, skulptören Thorvaldsens och andra Rom-konstnärers vän, en stor samlare av antik konst för sina museiprojekt i München, och aktiv phil-hellen, tog med största allvar på möjligheten att se sin son såsom det fria Hellas kung. I sin tjänst såsom hovarkitekt hade han arkitekten och konstnären Leo von Klenze, upphöjd till kammarherre och geheimeråd. Klenze hade en gedi en utbildning, målade skapligt i tidens romantiska anda, hade upplevat Napoleon på nära håll i Paris, och hade god hand med museer och antikviteter. Klenze skulle, såsom sin monarks man och den unge Ottos antikvariske rådgivare, få mycket att beställa i det nya riket gällande både arkitektur och fornvård.

Greklands befriande från turkar var en långsam affär då Sultanen, trots inblandning av stormakterna och trots Rysslands militära påtryckningar, någon tid bibehöll greppet om utbrytarstaten såsom ett tributskyldigt territorium. Den 20 mars 1833 lämnade den turkiska garnisonen Akropolis, som övertogs av bayerska trupper. Landet regerades några år från Nauplion, där en 3-mannakonselj av bajrare tagit över för att omedelbart råka i konflikter med grekerna: frihetskämpar, politiker, idealister och lycksökare. Det krävdes hårda tag och närvaron av bayersk militär för att hålla styr på den myrstack av stridiga viljor, speciellt de partisanhövdingar och f.d. klechter från bergen, vilka yrkade på belöning för gjorda tjänster mot turkarna. För alla dessa var tyskarna, eller vilken annan europeisk nation som helst, önskade och i vägen för grekiska ambitioner, speciell privata. Sedan den unge konungen med det grekiserade namnet OTHO 1834 tillträtt började en period av bayerskt styre och pro-bayersk ekonomi som skapade stor bitterhet och som blivit hårt bedömd av

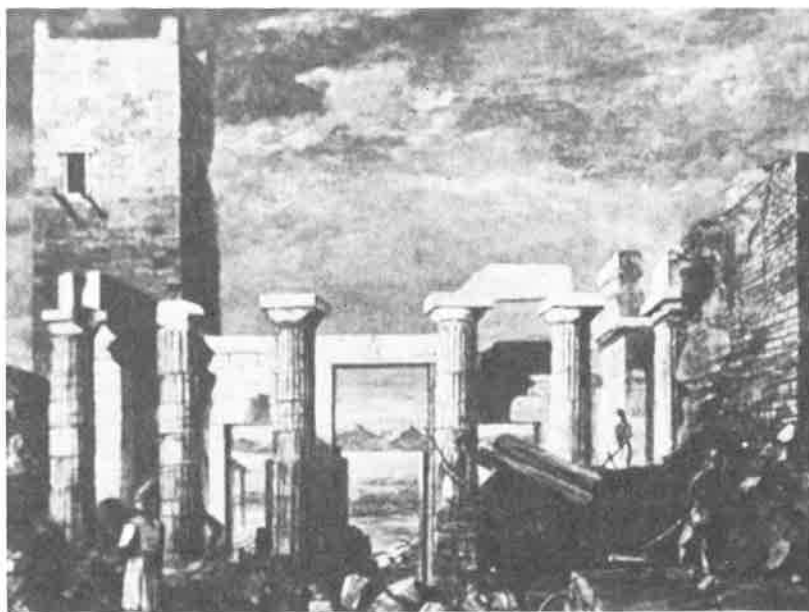

Martinus Rörbye avbildar här grekiska arbetare framför de igenmurade 'Propyleerna' som frilägges. (1835) T.v. Nike-Templets sockel, i förgrunden byggnadsfragment i marmor vilka sorterades och återfick sina rätta platser.

grekerna. Motsättningarna mot det tyska förmyndarskapet under 10 år ledde till en revolt 1843, och slutligen till abdikation år 1862. För västeuropeiska observatörer var nationens synliga och aktiva förgrundsfigurer ett odisciplinerat, självupptaget, högljutt och tämligen obildat följe, för vilka nationens och de privata målsättningarna var identiska. Att med sådana krafter bygga upp ett lagbundet rike uppfattades såsom ett mirakel och s.s. en utmärkt prestation av de utlånade bajrarna.

Sedan Akropolis utrymmts av turkarna togs fästningen över av bayerska officerare som bedömde anläggningen och ansåg det vara naturligt att den skulle förbli fästning, för att utvecklas till nationens 'centralfästning' i tidens anda. Turkarna

Propyleerna - här från insidan — visas öppnade och frilagda 1835. Målning av den brittiske antikvariern och konstnären sir Charles Fellows. T.v. det medeltida 'Fränkiska Tornet' vilket revs på bekostnad av Heinrich Schliemann.

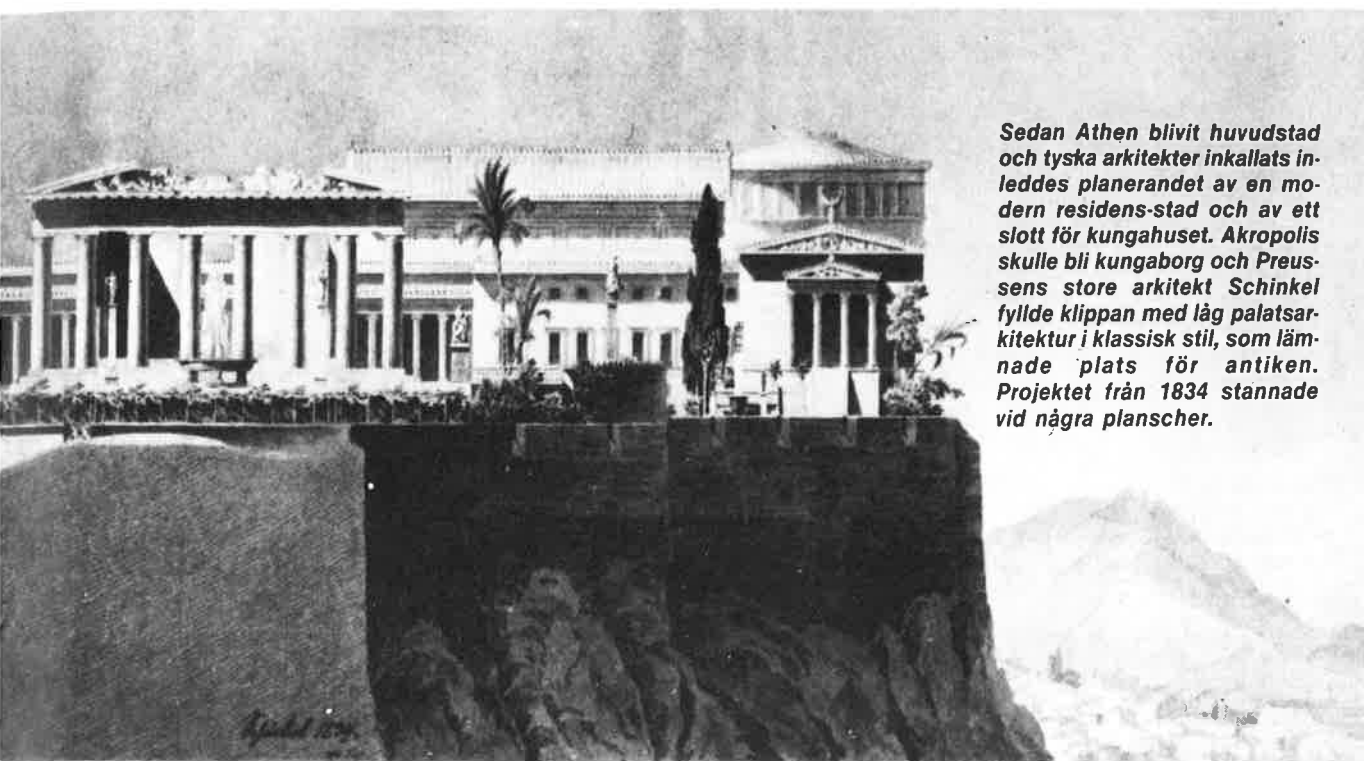

hade förstärkt platsen men genom att demontera antika konstruktioner och bruka byggnadsmaterialet. Såsom kungamaktens representant ingrep här Klenze och lyckades få de bayerska ingenjöröficerna på andra tankar: Akropolis skulle avmilitariserad, den civila turkiska bebyggelsen avlägsnas och kullen återställas till sitt ursprungliga skick, då närmast sitt romerska tillstånd från sen kejsartid. Akropolis skulle få rollen av det fria Greklands främsta minnesmärke och heliga profana plats, och borde därför snarast möjligt röjas och städas upp efter turkarna. I Augusti 1834 avlämnade Klenze ett memorandum till statsråden i Nauplion gällande Akropolis, som borde göras till nationens minnesaltare och garanteras ett årligt anslag. Saken skulle få utrikespolitisk betydelse och tagas väl upp i väster, där Antikens Grekland varit en kraftig motor för alla hjälpkationer! Speciellt i England och Frankrike skulle ett stort restaureringsprojekt hälsas med entusiasm. Klenze lyckades med tyngden av kungen hemma i München, och fann även den rätte mannen för uppgiften: Ludvig Ross, filolog, antikforskare och antikvarie med ett utmärkt vetenskapligt anseende. För byggnadshistoriska uppgifter anställdes två assistent-arkitekter Schaubert och Kleantes (grek), vilka bägge studerat i Berlin under självaste K.F. Schinkel, den tyske empirens och biedermeier-epokens främste formgivare. Detta avlöpte inte utan svårigheter då greker aspirerade på alla tjänster utan meriter men i kraft av grekisk börd, och med alla påtryckningsmedel. Meriterade greker fanns men de tillhörde personer i exil ute i Västeuropa, med behöriga studier och kompetens.

Mellan hovet i München och Berlins arkitektkretsar fanns sannolikt kontakter då den uppburna

preussaren Schinkel just dessa år intresserade sig för Athen och speciellt för Akropolis. År 1834 gjorde Schinkel utkastet till ett panorama i olja kallat "Blick in i Greklands välstånd", utfört av W. Ahlborn. I bildfältet bygges klassisk monumentalarkitektur i bländvit marmor mot bakgrunden av ett idealiserat landskap, s.s. lånat av Claude Lorraine och mycket italiskt. — Samma år levererade Schinkel planscher till ett "Residens för Greklands kung på Akropolis" där han bevarar de stora antika monumenten men kringbyggda av en nyantik palatsarkitektur som fyller upp kullen, uppmjukad av cypresser, palmer, lövträd och trädgårdsanläggningar i en romantisk anda. Planscherens utförande är, såsom arkitektoniska projekt tidigare skulle vara, medryckande och elegant. Projektet smakar likväl väl mycket av Kaiser Wilhelms residens på Corfu, "Achilleion." Man kan förmoda att hovmannen och arkitekten von Klenze i detta fall kontaktat sin arkitektkollega vid Spree för ett kungligt projekt — som självfallet aldrig togs på allvar.

Uppe på Akropolis inleddes redan 1834 omfattande arbeten: den turkiska bosättningen revs och avlägsnades i syftet att frilägga Parthenon och Erechteion; de igenmurade och påbyggda Propyleerna befriades från turkiskt murverk och togs fram relativt oskadade; det försvunna Nike-templets grund med kvarliggande rester studerades och uppmättes; en väldig bråte av byggnadselement i marmor utanför Propyleerna, som tydligt brutits ned från porthusen av turkarna, krävde ett omfattande arbete. Dessa uppgifter föll på Ross och hans assistenter; för själva arbetet aktiverades lokalt folk i grekisk beklädnad med påsbyxor, kort jacka och röd huvudbonad — som ter sig ytterst

Sedan Athen blivit huvudstad och tyska arkitekter inkallats inleddes planerandet av en modern residens-stad och av ett slott för kungahuset. Akropolis skulle bli kungaborg och Preussens store arkitekt Schinkel fyllde klippan med låg palatsarkitektur i klassisk stil, som lämnade plats för antiken. Projektet från 1834 stannade vid några planscher.

turkisk. Det inledande skedet av rivningsarbetena vid Propyleerna är lyckligtvis väl dokumenterat av den danske målaren Martinus Rörbye, som arbetade i Athen under denna händelserika övergångstid. Danskar var Nordens mest aktiva resenärer kring Medelhavet under tidigt 1800-tal, och stod bl.a. för tungt vägande arkeologiska insatser i de påvliga akademierna i Rom.

Det stod klart för Ross och hans assistenter att det material som vräcks framför Propyleerna hörde hemma i närmaste grannskapet, och borde återplaceras möjligast exakt. Då porthusets mitt-hall frilades visade det nedtagna materialet sig vara av stort intresse: kvadern tillhörde det nedmonterade Nike-templet, det uppmättes och undersöktes noga, och lagrades separat. Sedan icke-antikt material avlägsnats var Mnesikles berömda porthus jämte sina flyglar frilagt, och befunnet i gott stånd. Nu vidtog ett metodiskt pusslande med kolontrummor, kapitäl och soffiter (flata takelement) vilket gav det helt i marmor uppförde porthus-komplexet sitt nuvarande utseende, dock med undantag av det korstågsta "Frankertornet" som 1874 revs på bekostnad av Heinrich Schliemann — f.ö. en åtgärd som snabbt beklagades då också medeltiden kunde ha fått vara representerad! Speciellt fransmän kritiserade hårt åtgärden då den inspirerats av en tysk, ärkefienden.

Sedan byggklotsarna till Nike-templet som prytt den utskjutande bastionen för Nike-templet, kallad "Nike-pyrgos", kontrollerats konstaterades att endast en obetydlig del saknades, och man staplade upp det lilla eleganta joniska templet i pentelisk marmor, med fyra kolonner i gavlarna. Ett mindre antal kvaderblock nytillverkades, medan takets marmorbalkar och soffiter saknades och ny-

höggs. Arkitraven bär en marmorfris med reliefer, som till viss del nedtagits av lord Elgin och ingår i British Museums "Elgin-marbles". Bastionen kantades av ett massivt skyddsräcke av totalt 32 m längd, utfört såsom marmorplattor med reliefdekor, vilken tillhör den attiska konstens mest uppskattade verk.

Den skarpa och höga Nike-bastionen uppfattades i detta skede vara stabil, men 100 år senare observerades sprickbildningar och det lilla templet togs på nytt ned. Sedan grunden och kvadermurarna stabiliserats radades templet upp på nytt, nu med behövliga kompletteringar och korrekationer (1939).

Ross arbeten följdes med intresse och respekt av gästande västeuropeer, men de grekiska aimositeten mot det tyska förmyndarväldet tog sig många uttryck, bl.a. genom tillkomsten (1837) av den "Arkeologiska Föreningen", som snabbt övertog insynen av arbetena på Akropolis.

Den mycket unge Otho, som förklarades myndig 1835, regerade länge med bajrare på viktiga poster i administrationen, men ställdes återkommande i svåra situationer med maktsugna och intrigerande greker, och inför huvudlösa projekt såsom angrepp på granna i många väderstreck. Att skapa en hållbar grund för den nya staten var en närmast hopplös uppgift i rådande osäkra förhållanden.

Uppstädningarna på Akropolis-platån innebar att allt som inte representerade antiken revs och bortfördes, och att också trädgårdsmyllan följde med. Detta var inte Klenzes avsikt då han talat för en romantisk ruinkulle med cypresser, palmer och oliver, vilka förhöjt monumentens verkan och kunnat göra borgklippan till en för stadsborna kär plats. — Den unge kungens första kontakt med

Det klassiska sköna Hellas hade inspirerat W.Europa att stödja och genomföra frihetskriget. Detta ideal levade de europeer, främst tyskar, som kallades in för många uppgifter. Den preussiska arkitekten och stilskaparen K.F. Schinkel gav uttryck för denna ideabild i skissen: "Blick in i Greklands välstånd." Utförd i olja av W. Ahlborn.

Akropolis kom den 10 september 1834 med ett solennt intåg genom de nu öppna Propyleerna till det dekorerade Parthenon där han, under en tronhimmel prydd av myrten- och olivkvistar, harangerades av etablissemanget, bl.a. av de bajerska ingenjörsofficerarna och av Klenze och hans antikvarier. Den grekiska menigheten fyllde templet, klängde på kolonner och block, och förundrade sig över valet av plats, då klassiska ruiner var lika obegripliga för den enkle greken som för hans turkiske fiende. — Othos regering fram till 1862 blev en tung börda för den bildade, svage och icke speciellt begåvade fursten, som snart tvingades att sända hem sina trogna bajrare och lyssna till idel greker.

Fr.o.m. 1837 dirigerade den nygrundade Arkeologiska Föreningen arbetena på Akropolis, vilka bl.a. gällde de yttre stödkonstruktionerna och terrassmurarna kring den successivt breddade övre platån. Dessa murar var delvis från arkaisk period och hade funnits redan under persernas härjningar häruppe 480 f.Kr. Då den avbrända platån röjdes upp efter persernas återgång vräktes stympade och brandskadade statyer och byggnadsfragment såsom fyllnad ned i svackorna mellan den yttre muren och platåns rand. Detta shakt, kallat Persershaktet, med sitt innehåll från Athens 600- och 500-tal i formen av en föga känd konst, upptäcktes och tömdes under denna tid. Fyndet blev konsthistoriskt av den största betydelse då de visserligen svårt skadade och brandsvärtade fragmenten, i stort format och i överväldigande antal, återgav en tidsålder som överskuggats och glömts för den Perikleiska guldåldern. De gav dessutom lösningar till frågor gällande äldre och yngre monuments dekor eller konstnärliga program, på andra orter. Såsom ett "slutet fynd", då allt vräktes ned samtidigt, kunde viktiga dateringar slås fast t.ex. gällande det nära besläktade Jonien, med en likartad konst, diktning och livsstil. De charmfulla Korefigurerna, ungflickorna med spår av den ursprung-

liga bemålningen, skall uppfattas såsom 'modelplanscher' från den lyxfulla högarkaiska epoken. De, och mycket annat, lyftes ur "das Perserschutt".

Ludvig Ross som inlett arbetena i enlighet med Klenzes riktlinjer och i kung Ludvigs anda, lyckades inte stå emot grekisk avund och misstro, och tog sig hem till Berlin. Här skrev han "Die Akropolis von Athen nach den neusten Ausgrabungen", utgiven 1839 i Berlin. Också Klenze hade tvingats ge tappt och resa hem till München för väntande arkitektuppdrag för sin kunglige herre.

En av Akropolis-museets 'Kora'-ungflickor i plisserad festdräkt och med uppsatt hår. Jämte hundratals votivskulpturer krossades hon av perserna och vräktes under den stora uppstädningen under tidigt 400-tal. F.Kr. såsom tyllnad i håligheter, för att påträffas under 1840-talets röjningar.

Den danske målaren Martinus Rörbye arbetade i olja i den Ruinstad som var Athen. Här Vindarnas Torn sett i dåvarande nivå c:a en manshöjd över senantikens, avbildat 1836.

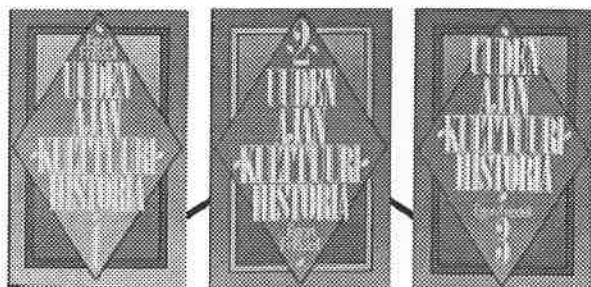
Klenzes insats såsom 'Konst- och kulturminister' för den unge Otho har av västeuropeer bedömts såsom mönsterbild, men för grekerna var allt tyskt en förolämpning mot nationen och dess högt ställda ambitioner. Något senare, sedan Otho ersatts såsom monark av den danske prinsen Georg, Kung Christian IX:s son och broder till Dagmar, senare kejsarinna av Ryssland, öppnades möjligheter för danskar, bl.a. arkitekter, vilka kom att stå för den nyklassicism som uttrycktes i det enhetliga Universitets-komplexet. Också Georg I skulle, efter några inledande lugna år, ställas inför svåra inre och yttre konflikter vållade främst av upprepade revolter på det ännu turkiska Kreta. Grekerna hade vunnit sin frihet men den unga statens väg till balans och politisk mognad var inte lätt att vandra.

KÄLLOR:

- Delivourias, A.: Guide to the Benakimuseum. Athens 1980.
 Holmberg, Erik J.: Athen och Delfi. Malmö 1953.
 Kraniker, Wilhelm: Funde in Athen; Die entdeckung der Griechischen Kunst. Frankfurt 1971.
 Larousse: Encyklopedia of Archaeology. Hong-Kong 1977.
 Miller, Helen Hill: Greece through the Ages, as seen by travelers from Herodotos to Byron. USA 1972.
 Thukydides: History of the Peloponesian War. Penguin Classics. Suffolk 1987.
 Valmin, Natan: Forntidens Athen, människor och monument. Stockholm 1953.

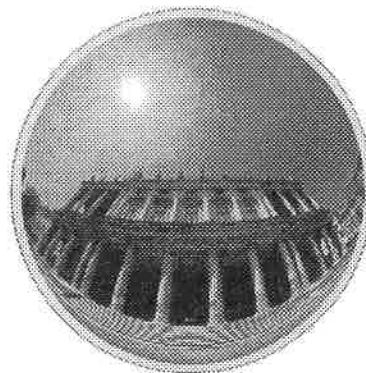
NYT AKATEEMISESTA

Egon Friedell
 UUDEN AJAN KULTTUURIHISTORIA 1-3
 WSOY norm. 234,-
 PAKETTITARJOUKSENA

**VAIN
 85,-**

Tarjous
 voimassa
 niin kauan
 kuin kirjoja riittää.

Simo Knuuttila, Antto Leikola,
 Henrik Lilius, Pekka Matilainen,
 Outi Merisalo, Päivi Setälä
 RENESSANSSI

Painatuskeskus Yliopisto-lehti

182,-

AKATEEMINEN KIRJAKAUPPA

Pohjoisesplanadi 39, 00100 HELSINKI. Puh. 90-121 41.

**Villa Lanten Ystävät —
Villa Lantes Vänner r.y.**

Puheenjohtaja: Eero Saarenheimo
Varapuheenjohtaja: Sinikka Sahi
Sihteeri ja rahastonhoitaja: Risto Valjus
(puh. 90-694 4535)

Osoite:
PL 604, 00101 Helsinki

Hallitus:

Heikki Kotila, kustannusjohtaja
Aulikki Litzen, filosofian lisensiaatti
Heikki Malme, intendentti
Maija Numminen, päätoimittaja
Eero Saarenheimo, professori
Sinikka Sahi, lehtori
Liisa Savunen, tutkija
Antero Tammisto, filosofian lisensiaatti
Anna-Liisa Wager, toimitusjohtaja

*Punakuviollinen itaalinen kannellinen koristemalja.
Todenn. campanialaista valmistetta 300—200 e.Kr.
Italisk rödfigurig vas med lock. Troligen campansk vara
ca. 300—200 f.Kr.*

Hyvissä kirjoissa on

GUMMERUS KUSTANNUS OY

Puh. (90)644 301

*Attikalainen valkoinen hautajais-Lekythos,
noin 450 e.Kr.*

Attisk vit begravnings-Lekythos, ca. 450 f.Kr.

**Suomen Ateenan-instituutin
ystävien yhdistys r.y.
Föreningen Finlands
Athen-instituts Vänner rf.**

Puheenjohtaja: Heikki A. Reenpää

Varapuheenjohtaja: Jaakko Frösén

Varainhoitaja: Sirkku Kuusinen

Sihteeri: Hanna Liekso

Kanslisti: Jeanette Lindblom

Osoite:

PL 191, 00171 Helsinki

sihteeri Liekso 90-773 1217

Johtokunta:

Reenpää, Heikki A., professori

Ericsson, Chr. H., professori

Huldén, Bjarne, diplomi-insinööri

Itkonen-Kaila, Marja, filosofian maisteri

Koski, Tuula, lääketieteen lisensiaatti

Laakso, Eino, ekonomi

Leivo, Martti, fil.tri.

Frösén, Jaakko, fil.tri, akatemiaprofessori

Pietilä-Castrén, Leena, fil.tri, dosentti

Pettersson, Filip, kauppat.maisteri

Schildt, Göran, filosofian tohtori

Sysiharju, Anna-Liisa, professori

Arjava, Antti, fil.tri., pysyvä asiantuntija

Vesala, Heimo, filosofian maisteri

Kulttuurimatkailijalle

Kirja esittelee niin Ateenan kaupungin taidearteineen kuin yli sata Attikan paikkakuntaa kulttuurinähtävyyksi-neen. Kuvitus on erinomainen: yli kol-mesataa, taitavasti valittua värikuvaa. Karttojen lisäksi kirja sisältää hyvät hakemistot. Ovh. 140,-

Kiitetyssä **Kulttuurimatkailijan oppaat**-sarjassa on saatavissa nyt kahdeksan kirjaa: **Provence ja Ranskan Riviera, Lontoo ympäristöineen, Pariisi ym-päristöineen, Rooma ympäristöi-neen, Espanja, Egypti ja Ruotsi.**

Post-Herulian Athens:

Lyhentäen suomennettu Chr. H. Ericssonin arvostelusta
Hbl 13.7.1994

Suomen Ateenan-instituutilta valmistui touku-
kuussa ensimmäinen osa uudesta, kauan odotetusta
julkaisusarjasta *Papers and monographs of the
Finnish Institute at Athens*; tapahtuma on merkit-
tävä paitsi antiikintutkimukselle ja instituutille itselleen,
niin myös kaikille Ateenan-instituuttimme
työstä ja kreikkalais-bysanttilaisesta kulttuuripiiristä
kiinnostuneille. Äskettäin ilmestyneen kirjan
otsikko on *Post-Herulian Athens: Aspects of Life
and Culture in Athens A.D. 267-529*.

Teos esittelee eri alojen edustavien post-
graduate-tutkijoiden ryhmätyön tulokset. Työryhmä
on toiminut vuodesta 1986 asti instituutin ensimmäisen
johtajan *Paavo Castrénin* ohjauksessa; hän on aikaisemmin
työskennellyt monipuolisesti myös Roomassa. Castrén
aloittaa teoksen ryhmän työskentelyperiaatteiden ja
otsikossa annettujen vuosien rajaaman kronologian
yleisesittelyllä: vuosi 267 ilmaisee jyllantilaisen
germaaniheimon kohdalokasta hyökkäystä suojattoman
Kreikan kimpuun; vuosi 529 taas keisari Justinianuksen
kuuluisaa ediktiä 'pakanallista' eli ei-kristillistä
opetusta vastaan, mikä Ateenassa kohdistui filosofikoulu-
hin ja juridiikan opintoihin.

Myöhäisantiikin ongelmat

Ateenan-instituutti on keskittynyt selvittämään
myöhäisantiikin ongelmia muiden eurooppalaisten
instituuttien omittua jo vanhastaan kreikkalaisen
elämänpiirin houkuttelevammat jaksot; Ranska
perusti arkeologisen instituutinsa jo 1847, keisari-
rillinen Saksa heti muodostamisensa jälkeen 1871,
Iso-Britannia 1883, USA ja Italia aivan vuosisa-
tamme alussa. Ruotsi sai arkeologisen instituutinsa
Roomaan pitkälti kruununprinssi Gustav Adolfin
toiminnan tuloksena jo 1. maailmansodan jälkeen
ja Ateenan-instituutinsa 1940-luvulla. Suomi oli
siis paljon muiden jäljessä ja sai siis tyytyä vä-
hemmän näyttäviin, mutta samalla tieteellisesti
tutkittuihin ja arvostettuihin kausiin. Myöhäinen
keisariaika on tosin voimattomuuden ja lisääntyvän
barbarian sävyttämä hämärä ajanjakso, mutta
dramatiikkaa siitä ei puutu.

Erkki Sironen esittää joukon yksityiskohtiin pa-
neutuvaa analyysiä kaikkiaan 32:sta erityyppisestä
julkisesta piirtokirjoituksesta, mm. mailipylväistä,
joihin liittyy runsaasti poliittista ja hallinnollista
mielenkiintoa. Tutkimusmateriaali on levinnyt laa-
jalle ja vaikeasti hankittavissa, mm. länsieuroop-
palaisissa museoissa. Artikkelit edellyttää korkeaa

filologisen tiedon tasoa ja edustaa huomattavaa
tietämystä myöhäisroomalaisesta provinssihallin-
nosta.

Keisarinna Eudocia

Julia Burman käsittelee puolilegendaarista mutta
kuitenkin historiallista keisarinna Eudociaa, joka
syntyi Athenais-nimisenä filosofin tyttärenä, mut-
ta otti kasteen ja avioitui myöhemmin nuoren kei-
sari Theodosiuksen kanssa. Tämä Itä-Rooman kei-
sari oli vanhemman sisarensa Pulcherian ohjaama
ja saavutti mainetta lähinnä edustushallitsijana,
maallikkoteologina hänellä kuitenkin oli omia teo-
rioita Kristuksen olemuksesta. Hänen nimensä on
säilynyt pääasiassa lakikokoelman *Codex Theodo-
sianus* (438) kautta.

Burman tutkii perusteellisesti monivivahteista
vallasrouvaa, joka hyvän klassisen kasvatuksen
saaneena tuskin on sopeutunut uuteen oppiin läm-
mällä, eikä mieheensä, jota luonnehditaan
epämiehekkääksi rassukaksi dynamisena ja vaa-
rallisena aikana. Kokonainen kudelma ristiriitaisia
tarinaversioita ja legendoja on syntynyt tämän po-
liittisesti merkityksellisen mutta hyväntekeväi-
syytensä johdosta suuressa määrin laajalti tunne-
tun naishahmon ympärille.

Hadrianuksen kirjasto

Arja Karivieri laatii rakennusarkeologisen tutki-
muksensa Ateenan 'Hadrianuksen kirjastosta',
monumentaalarakennuksesta, joka osoittaa suuren
matkailijan ja hyväntekijän rakkautta henkistä ko-
tikaupunkiaan, filosofien Ateenaa kohtaan. Ra-
kennus edustaa puhdaspiirteistä ja yllästä jaloista
materiaaleista toteutettua julkista arkkitehtuuria,
joka saavutti huippunsa Roomassa syyrialaisen
arkkitehdin Apollodoroksen suunnittelemassa
Trajanuksen Forumissa, jonka vei päätökseen tä-
män adoptiopoika Hadrianus. Karivieri näkee kir-
jastossa tyypillisen "keisariforumin", joka sisäl-
tää kirjaston ja tässä tapauksessa keskusarkiston.
Hän yrittää selvittää rakennuksen alunperin suun-
niteltua funktiota ja kysyy mitä tarkoitusta rooma-
laiset keisariforomit — lähinnä Flaviusten dynasti-
an aukiot — miltei identtisine pohjakaavoineen oi-
kein täyttivät? Hadrianuksen kirjastoa vastaavat
samanaikaiset keisarilliset rakennuskompleksit Es-
panjassa ja Vähässä Aasiassa.

Ateenan 'kirjasto' vaurioitui pahoin heruli-
hyökäyksessä ja sen on arveltu olleen raunioina vuosi-
sadan ajan. Se pystytettiin sittemmin uudelleen ja
varustettiin kirkoksi bysanttilaisessa hengessä ko-
ristettuna neljällä kaartuvalla apsideilla ja neliapi-
lakantaisella jalustalla (jota kutsutaan termillä
'tetra-conch'). Myös tämä kaupungin varhaisin
kristillinen kirkko analysoidaan ja tulkitaan oikein

Via Nova — uusi tie latinaan

Sopivasti Tampereella järjestetyn Klassikkofoorumin aattona ilmestyi markkinoille uusi ja uudenlainen latinan kielen oppikirja *Via Nova*, jo ensi näkemältä selailuun ja lukemiseen houkuttava alkeisopas latinan kieleen ja Rooman kulttuuriin. Kirjan runkona ovat hollantilaisten ja ruotsalaisten latinistien laatimat perustekstit, mutta kaikesta muusta vastaavat kotimaiset tekijät, Helsingin I normaalikoulun latinan lehtori Matti Oja ja kuvatoimittaja Ilpo Probst. Kirja sisältää peruskoulun oppimäärän, ja se soveltunee hyvin myös aikuisopiskeluun, esim. työväenopistoihin; jo ruostumaan päässyttä latinantaitoakin voi vaivattomasti virkistää sen avulla.

Latinankieliset tekstit seuraavat hauskaasti vauraan roomalaisperheen elämää keisari Trajanuksen kaudella. Tutuiksi tulevat perheen koti, ateriat, ostosmatkat ja vierailut, poikien koulunkäynti, aamuisin eteisessä odottavat isän klientit, kylpyläkäynnit; vietetään tyttären häitä, tutustutaan maatilan elämään, käydään tiilitehtaalla... Kuinka ollakaan, perheenisän ystäväpiiriin kuuluu myös

Plinius nuorempi, joka kutsuu perheen huvilalleen ja kertoo muistojaan Vesuviuksen purkauksesta, jonka silminnäkijäksi hän oli nuorena poikana joutunut.

Joka jaksoon liittyy kielioppiaineuksen ja harjoitusten lisäksi runsaasti myös suomenkielistä aineistoa, pieniä tietoiskuja tai laajempia katsauksia johonkin keskeiseen aiheeseen; näitä ovat esim. orjat, naisen asema, etruskit, kreikan kieli, Rooman vanha keskusta, Ostia ja Pompeji. Tekstiä tukee ja täydentää monipuolinen, suorastaan tuhlaillevan runsas kuvitus, jonka skaala ulottuu sarjakuvapiirroksista karttoihin ja upeisiin Pompejin freskojen ja mosaiikkien värijäljennöksiin. Kirjaan liittyy myös äänite, ja luvassa on lisäksi käyttäjän opas, joka tarjoaa vielä paljon oheismateriaalia.

Kaikkiaan tämä uusi oppikirja tuntuu olevan runsaudensarvi, josta voi halunsa mukaan ottaa tai jättää. Se, joka on aikoinaan opiskellut latinan alkeet askeettisesta *Exercitia Latinasta*, ei voi kun todeta: tempora mutantur!

Matti Oja — Ilpo Probst: Via Nova. Latinan kielen ja Rooman kulttuurin opas. WSOY 1994. 240 s.

jatkoo sivulta 24

periytyväksi Hadrianuksen uskaliaan kokeilevasta ”barokkiarkkitehtuurista”, jota esiintyy Tivolin huvilan *Piazza d’Oro* -nimellä kutsutussa edustuskompleksissa.

Karivieri on laatinut myös toisen artikkelin myöhäisroomalaisesta ”Prokloksen talona” tunnetusta villasta Areiopagin etelärinteessä.

Justinianuksen edikti

Teologi *Gunnar af Hällström*, joka on sittemmin toiminut Ateenan-instituutin johtajana ja kutsuttu takaisin kotimaahan professoriksi, on auktoriteetti kirkkoisia ja myöhäisroomalaista aikakautta koskeissa tutkimuksissa. Hän käsittelee Justinianuksen vuoden 529 ediktin vaikutuksia; tuon ediktin, joka kohdistui vielä filosofian ja juridiikan opetuksen muodossa eläviä pakanuuden jäänteitä vastaan, jotka nyt kiellettiin ei-kristillisinä.

Ateenan kuuluisien koulujen sulkeminen, jotka olivat ylläpitäneet poliittisesti merkityksettömän kaupungin suurta mainetta, pakotti legendan mukaan seitsemän professoria etsiytymään itään sassanidien alueelle jatkaakseen työtään vapaammasa hengessä. He valitsivat kuitenkin väärin ja palasivat pettyneinä takaisin bysanttilaisvaltion ilma-

piiriin. Tämä tarina on legendaa ja on otettu käyttöön keisarin propagandana vastustajiaan vastaan.

af Hällström pyrkii objektiivisesti selvittämään Justinianuksen perusteita ediktiin rationaalisena korkeakoulupolitiikkana: filosofikoulut olisivat kuolleet itsestään eikä niitä enää tarvittu; lakikoulutus taas perustui ikivanhoihin käsityksiin, jotka keisarin huomattavan laaja valtion lainsäädännön uudelleentoimittaminen oli mitätöitynyt. Mitä Ateenassa harjoitettiin, oli vanhentunutta eikä edellyttänyt enää tukemista.

Tausta on tässä myöhäisantiikkinen ja selvästi poikkeava kreikkalaisen kulttuurikehityksen loistokausista (ajallinen etäisyys Perikleestä Theodosius II:een on kokonaista 800 vuotta). Huolimatta Itä-Rooman valtakunnan poliittisista ja sotilaallisista vastoinkäymisistä elämä oli kuitenkin edennyt jälleen vanhoille hallinnollisille urille. Uutta oli elämän ja omaisuuden epävarmuus, mitä kiertelevät germaaniheimot merkitsivät: Balkan oli erityisen huonossa asemassa ja aseeton Kreikka kärsi pahoin barbaarikansojen rynnistyksistä. Nämä puitteet pätevät kaikkiin tässä käsiteltyihin artikkeleihin.

Paratiisissa soi puu ja rauta — Athos muutoksen kourissa

René Gothóni: *Paradise within Reach; Monasticism and Pilgrimage on Mt Athos.*

Helsinki University Press 1993. 183 s.

Herääminen Athoksen luostareissa ja vierasmaajoissa on pehmeää mutta armotonta liukumista unesta todellisuuteen. Ensimmäinen uneen sekoittuu TALENTONIN, vajaan metrin pituisen puulankun, jota herättäjämunkki hakkaa puuvasaralla, rytmikäs ja pehmeä ääni. Sitten alkavat lukuisat kirkonkellot vaskisen jymynsä. On aika nousta rukoilemaan.

Uskontotieteen lehtori, dosentti René Gothónin tänä syksynä ilmestynyt kirja PARADISE WITHIN REACH alkaa yösydännä klo 2.00 (kreikkalaista aikaa) suoritettua herätyksen, aamurukouksien ja liturgiapalveluksen kuvauksella. Tavallaan siinä on ilmaistuna Gothónin metodi saattaa julki vuodesta 1984 alkanut tutkimus Pyhän vuoren munkkilaisuudesta ja pyhiinvaelluksesta. Gothóni ilmoittaa kirjassaan, että hänen alkuperäinen tarkoituksensa oli julkaista Athoksesta ”vain joitakin artikkeleita”. Näin on aluksi tapahtunutkin. Nuo talentonin kumahuukset ovat kuitenkin herättäneet tutkijan itsensä julkaisemaan sekä kansainvälisen tiedeyhteisön ja Athoksen ”salaperäisestä ilmapiiristä” kiinnostuneet odottamaan jatkoa. Varsinainen kellojen kumu toteutuu nyt julkaisussa kirjassa. PARADISE on siksikin yhdistettävissä athoslaisiin herätysvälineisiin, että kirja ei ole — monista muista artikkelisarja-kirja-yhdistelmistä poiketen — aikaisemmin julkaistujen tieteellisten artikkelien kokoomateos, vaan itsenäinen monografia; puu- ja rautakelloilla on sama tarkoitus, mutta ääneltään ne ovat erilaisia.

Gothónin teos poistaa samalla alkusoitonomaisesti ortodoksista pyhiinvaellusta koskevan uudemman tutkimuksen lähes täydellisen olemattomuuden. Viime vuosina on ilmestynyt useita hyviä kirjoja pyhiinvaelluksesta, mutta ne ovat pääasiassa keskittyneet joko roomalaiskatolisen tai suurten maailmanuskontojen luostari- ja pyhiinvaellustutkimukseen eikä niissä edes mainita Athosta eikä yleensä ortodoksista perinnettä (esim. R. Barber, *Pilgrimages*, 1991; J.G. Davis, *Pilgrimage Yesterday and Today*, 1988; R. Ousterhout, ed., *The Blessing of Pilgrimage*, 1990). Toisellakin tapaa Gothónin teos on uusia latuja aukaiseva. Se on ensimmäinen antropologisia menetelmiä soveltava ortodoksista luostarilaitosta ja pyhiinvaellusta koskeva tutkimus. Antropologisen luostaritutkimuksen pelinavauksensa Gothóni suoritti v. 1982 ilmestyneessä väitöskirjassaan ”Modes of Life of Theravada Monks; a Case Study of Buddhist Monasticism in Sri Lanka”. PARADISEN menetelmä on kiintoisa sikälikin, että tekijä samaistuu tutkimuksen vanhetessa yhä enemmän pyhiinvaeltajan

rooliin. Tässä on juuri ilmaistuna pitkäjänteisen antropologisen ja uskontotieteellisen tutkimuksen peruslähtökohta; tutkija astuu sisään tutkimaansa yhteisöön, tuntee empatiaa, ymmärrystä sen olemukseen. Tutkija on yksi pyhiinvaeltajista muiden rinnalla, jakaa raskaiden vaellusten vaivan ja ilon matkatovereidensa kanssa, osallistuu luostarin tai keljan töihin tavatessaan yhä uudestaan ystäviksi tulleita kilvoittelijoita jne.

PARADISE perustuu Gothónin vuosina 1984—1988 suorittamiin viiteen kenttätömatkaan Pyhälle vuorelle ja Athoksen ”tukikohtaan” Ouranopolisiin kylään. Kirjan julkaisuajankohtana kenttätömatkojen määrä on tosin kaksinkertaistunut, joten uusia julkaisuja on odotettavissa. Kenttätöiden lisäksi tekijä on perehtynyt arkistolähteisiin Ateenassa ja muualla Kreikassa sekä mm. Lontoossa ja Italiassa. PARADISEN kenttätövaihe osuu yksin Athokselle suuntautuvan pyhiinvaelluksen / turismin valtavaan kasvuun. Gothóni kuvaa vakuuttavasti niitä kipuja ja toisaalta taloudellista nousua ja siihen perustuvaa elämäntavan muutosta, mitä Ouranopolisiin muuttuminen tavallisesta kreikkalaisesta kylästä ”American way of life” -turistikeskukseksi on aiheuttanut. Tavernoista on tullut pikaravintoloita, ja pääsiäisajan pyhiinvaeltajien tulvaa vastaanottaville kyläläisille jaetaan koteihin AIDS-tietoutta. Pyhiinvaeltajien määrän kasvu on koettu ongelmana myös itse Pyhällä vuorella. Gothóni kertoo varsinkin nuorempien munkkien joukossa yhä kasvavasta kelja-liikkeestä (kellionmovement); kilvoittelijat etsiytyvät suurista ja rauhattomiksi käyneistä luostareista Athoksen syrjäisempiin osiin. Gothóni näkee tässä jopa siemenen uudenlaisen idiorytmisen (2-3 munkin yhdessä kilvoittelu ulkopuolella varsinaisen luostarin) kilvoittelumuodon syntymiseen. Tutkimusajankohta osuu siis muutoksen kauteen; 1970-luvulla Athoksen luostarien veljestöjen jäsenmäärä alkoi hitaasti kasvaa, 1980-luvulla niihin suoritettava pyhiinvaellus. Kirjassa olevat tilastotiedot ja taulukot valaisevat ilmiötä syiden ja seurausten pohtimisen ohella.

PARADISE on verraton opas athoslaisen munkkilaisuuden ymmärtämiseen. Se antaa seikkaperäiset kuvaukset mm. luostareissa noudatettavien jumalanpalvelusten sisällöstä, munkkien ja muiden kilvoittelijoiden jokapäiväisestä elämästä, luostarin asukkaiden taustoista ja luostariin tulon syistä. Se kiinnittää huomiota Athoksen kilvoittelijoiden uudelleen alkavaan ”kansainvälistymiseen” ja intellektualisoitumiseen. Noviisiksi pyrkivien joukossa on yhä enemmän eri puolilta maailmaa

Italian viinitietoa kätevästi

PAANANEN, UNTO - ÖRMÄ, SIMO:

Viinien Italia

WSOY, Porvoo 1992, 370 sivua

Suomalaiset viineistä ja ruoasta kiinnostuneet Italiankävijät saivat todella tervetulleen oppaan, kun dosentti Unto Paanasen ja maisteri Simo Örmän kirjoittama Viinien Italia ilmestyi kolme vuotta sitten. Kätevän taskukokonsa ja esitystapansa selkeyden ansiosta kirja on matkallakin helppokäyttöinen.

Aluksi kirjan käyttäjä saa tietoja Italian viinikulttuurin varhemmista vaiheista aina antiikista lähtien. Luottamus tekijöihin herää jo ensimmäisessä lauseessa heidän kertoessaan, että Oinotria oli nimi, jota muinaiset kreikkalaiset käyttivät Italian eteläosasta. Tavallisestihan uskotellaan, että nimi oli Oenotria. Historiataustan jälkeen selvitetään viinien värin ja sokeripitoisuuden ilmaisevat tavallisimmat italialaiset sanat ja kerrotaan lyhyesti viinin ja ruoan yhteydessä Italiassa. Suomalainen huokaisee helpotuksesta kuullessaan, että ei italialainenkaan ruokailija noudata ylen tarkasti ruoan ja viinin yhdistämisen sääntöjä ja että viinin määrittelyyn italialaiselle riittää tavallisesti sana *buono*. Noinhan meilläkin.

Tämän jälkeen kirja käsittelee lyhyesti sellaisia asioita kuin luonnonolot viininviljelyn näkökulmasta, viinintuotanto ja sen kehittämistyö, Italian viinit maailmalla, viinilainsäädäntö, ”viinikirjasot” (enoteekit) ja viinimuseot. Enoteekeissa viineihin tutustuminen käy nopeammin kuin tavallisia kauppvoja kierrellessä.

Kirjan pääosa ja samalla tarpeellisin käytöllinen anti koostuu maakuntakohtaisista viiniesittelyistä,

joita on kiinnostavasti avarrettu maakuntien yleisellä kuvailulla ja tiedoilla kunkin alueen gastronomiasta. Jokaisen maakunnan esittelyn avaa kaksi selkeätä karttapiirrosta. Toinen kuvaa ainoastaan Italian rajat ja esiteltävän maakunnan sijainnin niiden sisällä, toinen puolestaan kyseisen maakunnan rajat ja provinssien pääkaupunkien sijainnin alueella. Teksti alkaa maakunnan ja sen viinintuotannon yleisluonnehdinnalla, siirtyy sitten tärkeimpien viinien esittelyyn ja päättyy lyhyeen kuvaukseen maakunnan ruokakulttuurista.

Maakuntien yleinen luonnehdinta sisältää tietoja historiasta, maantieteestä, viinintuotannosta ja jopa kielioloista. Jos ei ole osannut oikein arvostaa Italian näihin asti ainoaa valkoista DOCG-viiniä Albana di Romagnaa, niin tämän kirjan luettuaan osaa. Tottahan viini, jolla on Theodosiuksen tyttären pitkien, vaaleiden hiusten väri, on jalo juoma. Tiedot viineistä ovat pääsääntöisesti tarkkoja ja luettelot varmaankin riittävän kattavia. Kulttuuriset oheistiedot lisäävät lukijan kiinnostusta sellaisiin viineihin, jotka eivät loista laatunsa maineella. Sanotaan, että Italian viineihin on perehdyttävä nimenomaan paikallisten ruokien yhteydessä. Tähän Viinien Italian kirjoittajatkin lukijansa ohjaavat.

Kirjan loppuun on liitetty tietoja etiketeistä, viinien säilyvyydestä ja vuosikerroista sekä harkiten koottu italialainen viinisanasto huolellisine suomennoksineen. Viimeisillä sivuilla on osoitevinkkejä ja kirjallisuusluettelo. Ainakin ensimmäisessä painoksessa on vihoviimeisenä — ehkä kirjapainon lahjana — yhden aikaisemman sivun toisto. Tällä sivulla on kuvattuna Falernum-etiketti elämänvoimaa uhkuvine lauseineen ”post fata resurgo”. Eiköhän Alko suostuisi tuomaan tätä viiniä lama-Suomeenkin.

tulevia akateemisen loppututkinnon suorittaneita nuoria miehiä ja opiskelijoita. Sama koskee pyhiinvaeltajiaakin. Kreikkalaiset pyhiinvaeltajat tosin edustavat kirjavasti koko kansaa, mutta ympäri maailmaa Athokselle saapuvien pyhiinvaeltajien joukossa tapaa runsaasti nuoria intellektuelleja, varsinkin opettajia ja teologeja. Sinänsä ilmiö on — tosin eri mittakaavassa ja kulttuurillisessa tilanteessa — rinnasteinen Uuden Valamon pyhiinvaeltajiin. Vaikka Valamo onkin yhä keskeisesti Suomen ortodoksiväestön hengellinen keskus, voidaan ainakin Tertti Lappalaisen toimittaman ”Valamon kävijöitä” (WSOY, 1988) kirjoittajien kuvausten perusteella tehdä sama johtopäätös kuin Gothónin kirjan kohdalla: luostarielämä, siellä koettava ilmapiiri ja hartaudenharjoitus tarjoaa elämän tar-

koitusta myös älyllisesti etsivälle ”toisuskoiselle” löytämisen riemua. Voivatpa luostarit olla myös ”ansoja” epäilijöille ja materialistisen maailmankatsomuksen omaaville — niissä voi jäädä koukuun ja niihin on palattava yhä uudestaan, sen dokumentoi sekä Gothóni että Lappalainen.

Gothónin pitkäjänteinen työ bysanttilaisen kulttuurin ja eritoten luostaritutkimuksen parissa on tuottamassa myös jälkikasvua ja lisääntyvää kansainvälistä tiedeyhteistyötä. Vuoden 1993 alusta on käynnistynyt Gothónin johtama suomalais-kreikkalainen tutkimusprojekti ”Ortodoksinen luostari ja yhteiskunta”. Projektin rahoittajana on Suomen akatemia. PARADISE on tässä prosessissa ikään kuin talenton, kaikki kellot soivat sitten kun projekti alkaa tuottaa lisää hedelmää.

Retkiä Anatolian Hellaassa

Christoffer H. Ericsson
Strövtåg i Anatoliens Hellas
Helsingfors 1994, 192 s.
(Föreningen Konstsamfundets publikationsserie.)

Didyman Apollon-oraakkelin kattopalkiston katkelma: ahdistuneet kasvot kuuluvat gorgoonihahmolle.

Professori Christoffer H. Ericsson julkaisi v. 1962 komean, suurikokoisin valokuvin ja tekijän omin piirroksin kuvitetun teoksen ”Grekernas gyllene väster”, jonka aiheena oli Magna Graecia eli siis Sisilian ja manner-Italian maineikkaat kreikkalaiset siirtokunnat — niiden synty, kukoistus ja tuho sekä se, mikä niistä on jäänyt jäljelle meidän päiviimme saakka. Tämä teos, joka oli sekä mukana-satempaava kuvaus siirtokuntien vaiheista että persoonallinen matkakirja, sai ihastuneen vastaanoton. Valitettavasti teoksesta on tullut bibliografinen harvinaisuus. Suomeksi käännettynä ja ajan tasalle saatettuna siitä voisi tulla erinomainen matkaopas niille suomalaisille, joilla meidän päivinämmme on jo mahdollisuus tutustua Magna Graeciaan paikan päällä, siitä puhumattakaan, että teos sellaisenaan tarjoaa kiehtovan nojatuolimatkan.

Mutta kuten tiedetään, antiikin kreikkalaiset eivät perustaneet siirtokuntia vain läntisen Välimeren alueelle. Vähintään yhtä tärkeitä olivat Vähän Aasian, Anatolian, länsirannikolle syntyneet siirtokunnat, joista monet olivat sitäpaitsi puolisen vuosituhatta vanhempia kuin Italiaan perustetut. Antiikin Kreikan klassinen kulttuuri näki päivänvalon juuri siellä, Jooniassa, Aigeian meren itäranalla.

Mutta kuinka moni oli aivan vielä takavuosina selvillä siitä, että juuri Vähässä Aasiassa kävijä kohtaa antiikin maailman — kreikkalaisen, hellenistisen ja roomalaisen — useinkin paljon väkevämmin kuin konsanaan Kreikassa ja Italiassa? Vähän Aasian arkeologiset rikkaudet kilpailevat kreikkalaisen emämaan kanssa ja eräissä suhteissa vievät niistä voitonkin. Tämä koskee nimenomaan usein verraten hyvin säilyneitä muinaisia kaupunkeja. Matkailija yllättyy rakennusten useinkin erinomaisesta kunnosta. Varsinaisen Kreikan rakennusmuistomerkit ovat jokseenkin kauttaaltaan kärsineet vuosisatojen kuluessa pahoja vaurioita. Anatoliassa sen sijaan kaupunkien muurit, muistomerkit, teatterit ja haudat ovat pystyssä, jopa kattoparruja ja pylväitä myöten. Ero on todella huomattava ja näkövaikutelmat aivan toista luokkaa.

Edellä sanotun Ericsson toteaa uusimmassa, viime vuoden lopulla Konstsamfundetin julkaisusarjassa ilmestyneen esseekokoelmansa ”Strövtåg i Anatoliens Hellas” alkulauseessa. Teosta voi tavallaan pitää Magna Graeciaa käsittelevän kirjan kauan kaivattuna täydennyksenä. Kuten viimeaikaista, perustuu tämä uusikin teos Ericssonin Anatolian länsi- ja etelärannikolle tekemiin lukuisiin retkiin ja tietenkin hänen laajaan asiantuntemukseensa.

Vähän Aasian arkeologisesta runsaudensarvesta hän on poiminut muutamia kohteita — hellenistisen Pergamonin (nyk. Bergama), Joonian rannikolta Prienen, Miletoksen ja Didyman, muinaisen Karian pääkaupungin ja Herodotoksen kotikaupungin Halikarnassoksen (nyk. Bodrum) ja Knidoksen. Vähän Aasian etelärannikolta ovat päässeet mukaan tarunomaisen, ei-kreikkalaisen Lykian kaupunkeista Telmessos ja Xanthos sekä Lethon pyhäkkö. Runsauden pula! Moni muu kohde olisi ansainnut päästä mukaan, jos tila olisi sen sallinut!

Teoksen esseistä ensimmäinen on kuitenkin omistettu englantilaisten aristokraattien v. 1734 perustamalle seuralle, joka 1700-luvulla ja vielä Napoleonin sotien jälkeenkin hankki kuolemattomat ansiot klassisen arkeologian uranuurtajana, arvokkaisen teosten julkaisijana — ja British Museumin kokoelmien kartuttajana. Kysymyksessä on tietenkin ”The Society of Dilettanti” — nimi on englantilaista ’understatementia’ parhaimmillaan. Seuran syntymisen taustalla oli Englannin yläluokan kiinnostus klassisia kieliä ja nimenomaan kreikkaa kohtaan ja siihen liittyvä antiikin kulttuuriperinnön harrastus. Teoksessaan ”Ikaros’ hav” (1957) Göran Schildt antoi tästä harrastuksesta yllättävää tietoa. Suorittaessaan 1800-luvun alkupuolella Vähän Aasian rannikolla mittauksiaan merikorttien laatimiseksi klassisen sivistyksen saaneet nuoret brittiläiset meriupseerit merkitsivät merikortteihinsa tunnontarkasti jokaisen maissa löytämänsä antiikkisen pylvään, temppelin perustuksen jne. ”Dilettantien” tarina on kappale Euroopan kulttuurihistoriaa ja se sopii erinomai-

Abbruzzon lumilla

Kun Horatius runoilee *Vides ut alta stet nive candidum/Soracte* eli 'näetkö kuinka Soractevuori ko-
hoaa valkeana paksun lumipeitteen alla', saamme
kuulla, että lunta oli satanut myös Roomassa ja
joet jäätyneet. Parissa muussakin oodissaan Hora-
tius puhuu talven kylmyydestä, mutta lumi ele-
menttinä ei näytä häntä sen enempää kiinnosta-
van. Voikin kysyä, missä ovat antiikin kirjallisuu-
den kuvaukset ihmisistä lumisessa maisemassa?
Taidan tuntea huonosti Rooman kirjallisuutta,
mutta en muista muuta kuin Liviuksen XXI kirjan
kuvauksen Hannibalin Alppien ylityksestä.

Kun talvina 1986–89 kävin silloin tällöin roo-
malaisen ystäväni geologi Dario Monnan kanssa
Abbruzzeilla hiihtelemässä, jottei "murtsikan"
taito kokonaan unohtuisi, pohdin usein asiaa. Ei
tarvitse nousta kuin 1200–1300 metrin korkeuteen
helmi-maaliskuussa, kun on jo lumella, jota voi
paikoin olla kinostuneena metrinkin verran. Sil-
loin ollaan alueilla, joilla muinoin liikkuvat roo-
malaisille etäistä sukua olevat vuoriston kansat:
eekvit, marsit, hernikit ja volskit, etelämpänä sam-
nilaiset. Heidän on täytynyt olla lumen tuttuja,
mutta tekstejä heiltä ei ole jäänyt siitä kertomaan.
Roomalaisia nämä seudut alkoivat kiinnostaa 300-
luvun lopulta alkaen ja seurauksena oli valloituk-
sia ja asutustoimintaa. Kun Horatiuksen em.

oodista päätellen lumi oli harvinaista Roomassa,
voisi olettaa, että tutustuminen uusiin alueisiin ja
niiden erikoisuuksiin, kuten lumeen, näkyisi myös
kirjallisuudessa. On hauskaa leikkiä ajatuksella,
että Livius olisikin jotain kertonut. Valitettavasti
vain hänen historiansa mykistyy vuosiksi 292–219
eKr. — osat eivät ole säilyneet meille. Toki maini-
tut kansat ehtivät marssia näyttämölle Liviuksen
historian säilyneessä osassa, mutta ennen kaikkea
urheina ja sitkeinä Rooman vastustajina — jok-
seenkin sata vuotta tarvittiin heidän kukistamisek-
seen.

Kalevalanpäivänä 1988 lumi, eekvit ja marsit
kietoutuivat jännittäväksi ajatusten keräksi hiukan
erikoislaatuisen hiihtojoukkueen mielissä. Olimme
aamukuudelta lähteneet ajamaan Roomasta
L'Aquilan autostradaa itään halki vuoriston aiko-
muksena osallistua laturetkeen. Suoritusportaa-
seen meitä kuului kaksi: seurakseni oli lupautunut
Timo Sironen, volskien ja samnien kielen ja histo-
rian tutkija ja "valmentajaksi" taidehistorioitsija
Agneta Ahlqvist! Timon tarkka silmä oli poiminut
La Repubblica perjantailiitteestä tiedon, että
Abbruzzon kansallispuiston laidalla Opin kunnas-
sa Aceron solan maisemissa noin 1500 metrin kor-
keudessa hiihdettäisiin Marcia della Genziana, siis
laturetki, jonka pituudeksi ilmoitettiin 30 km. Sen
järjestelyistä vastasi paikallinen hiihtoseura Sci
Club di Opi.

jatkuu seur. sivulla

sesti esseekokoelman johdannoksi.

Arkeologisten kohteiden kuvauksessa, joka on
kirjan tärkein anti, tekijä on tehnyt tarkkaa työtä.
Taidehistorioitsijan ja antiikin arkkitehtuurin tun-
tijän jälki näkyy kaikessa. — Tämän kirjoittaja
murehtii sitä, että hänellä ei ollut Ericssonin kirjaa
kainalossaan esim. vaellellessaan ensi kertaa kesäi-
senä iltana kenenkään häiritsemättä Prienen ka-
duilla ja kujilla yli 30 vuotta sitten.

Kuten Magna Graecia-kirjassaan tekijä selos-
taa mukaansatempaavasti myös kohteiden histori-
allista taustaa ja niiden arkeologisen tutkimuksen
vaiheita, jotka ovat historiaa nekin, unohtamatta
kuvailta kokonaisuuden tärkeänä osana kohteitan-
sa ympäröivää luontoa.

Kirjoittaja kertoo esipuheessaan kokemukses-
taan, joka on tuttu monelle noilla seuduilla liikku-
neelle. Anatoliassa, varsinkin sen länsi- ja etelä-
rannikolla, vaeltaja törmää silloin tällöin raunioi-
hin, joista kartat ja käsikirjat eivät anna mitään
tietoa. Silloin kulkija tajuaa äkkiä olevansa kas-
vokkain Historian kanssa. Hetken ainutkertaisuut-
ta lisää ympäröivä välimerellinen sykähdyttävä
luonto — sinisenä kaartuva taivas, meri, vuoret, il-
massa leijuva kasvillisuuden mausteinen tuoksu.

Tällaisesta tähtihetkestä kirjoittaja lausuu: "Epi-
sodista tuli kuitenkin pysyvä muistikuva, joka va-
laisee sitä aikaperspektiiviä ja sitä kaihoisaa tun-
nelmaa, joka lepää koko tämän helleenisen mui-
naismaailman sirpaleiden yllä — maailman, joka
kaikesta huolimatta elää eikä lakkaa milloinkaan
houkuttelemasta länsimaalaisia filosofisille vael-
luksille ja kirjojen tutkisteluun."

Ericssonin essee ovat samalla kertaa katsaus
moniin helleenisen Vähän Aasian vaiheisiin ja sen
arkeologian historiaan, oppinut opaskirja ja in-
nostava matkakuvauk. Teoksen kuvitus käsittää
viitisenkymmentä valokuvaa, niistä monet tekijän
itsensä ottamia. Taloudellisten tosiasioiden tilille
lienee pantava niiden vaatimaton painoasu. Lukija
on kiitollinen myös teoksen alussa olevasta erittäin
hyödyllisestä luettelosta, jossa selitetään kreikka-
laiseen arkkitehtuuriin liittyvää ammattisanastoa.
Teosta täydentävät luettelot henkilönimistä, pai-
kannimistä, muistomerkeistä, museoista jne. sekä
kirjallisuusluettelo. Sen sijaan lukija jää kaipa-
maan Vähän Aasian karttaa, josta ilmenisi käsitel-
tyjen kohteiden sijainti. Kirjan sisäkansia, alussa
ja lopussa, koristavat otteet brittiläisistä merikor-
teista eivät sellaista täysin korvaa.

Jo aamuvarhaisella jumalat näyttivät hymyilevän: aurinko nousi kultaisena pallona sinertäville vuorille. Vaihdettuamme Pescaraan haaraantuvalle stradalle suuntana itä saatoimme hetken ihailla vasemmalla puolella Monte Velinon juurella uudesta piirtyviä muinaisen *Alba Fucensin* kolonian rautioita. Oikealle Via Valerian varrelle jäi Avezzanon kaupunki ja sen jälkeen aukeni tasankona antiikin *Fucinus*-järven kuivattu pohja — järvi oli aikoinaan Italian suurimpia. Sitten olikin aika vaihtaa pienemmälle tielle: Pescinasta alkoi varsinainen vuoristotie, joka johti muinaisten marsien alueen ja nykyisen Abbruzzon kansallispuiston halki Opiin ja edelleen monia mutkia tehden Latiumin tasangolle Frosinonen ja Cassinon välimaille Napolin autostradalle. Omistimme lämpimän ajatuksen Pescinan suurelle pojalle, kirjailija Ignazio Silonelle, joka on tänne myös haudattu. Ennen vuorten ”kiharoille” nousua sivuutimme vielä paikat, joiden nimiä maistelimme hyväntuulisina: Vénere (Venus) ja Gioia dei Marsi (marsien ilo).

Vasta vähän ennen Opia löysimme avoimen baarin Pescassérolista — kello ei ollut vielä yhdeksää — jossa saimme *capuccinot*. Lämmin kahvi ja raiakas vuori-ilma nostivat tunnelman lähes juhlavaksi. Tänään kohtaamme marsit! Opin pikku kaupunki jäi välkehtimään aamuauringossa kukkulalleen, kun käännyimme opastetulle sivutielle, joka johti hiihtopaikalle. Auto oli jätettävä lumisen tien varteen kilometrin päähän. Lähtöpaikka oli huikeasevan valkean loivasti kumpuilevan kentän laidalla kookkaan hirsimajan edustalla. Opin hiihtoseuran puuhamiehet tervehtivät meitä etunimiltä kuin vanhoja tuttuja ja antoivat rintanumerot. Entä lisenssi? *Niente problema* — hiihdätte kilpailun ulkopuolella! Jaa, että kilpailu, kommentoim-

me keskenämme suomeksi. Mikäs siinä, oikeastaan tässä kilpailuvietti oli jo herännytkin. Sitä paitsi runsaasti palkintoja oli luvassa.

Millä sanoilla laturetkeä kuvaisi, jotta tekisi sille oikeutta? Ainakin se oli erilainen. Ja hyväatekevä. Kotoinen, sitä varmasti: Jossain edellä kiisi kilpasarja — se selvisi ennen pitkää — muuten jokainen taivalsi omaan tahtiinsa, moikkasi, saattoi tarjota eväitään tai varoittaa ladun ”kareista” eli esiinpitävistä kivistä. Lunta oli paikoin tosi vähän ja aurinko pehmitti tunnissa ladun. Timon elopaino ei synkannut suksien koon kanssa, mutta Jyväskylän poika ei hellittänyt. Ellei meillä olisi ollut vyölaukuissa virkisteitä, marsien henget olisivat nähneet meidän simahtavan pyökkimetsän varjoihin, sillä ensimmäinen juottopaikka oli vasta 20 kilometrin päässä. Se tuli vastaan kuin keidas aavikolla ja tarjosi kuumaa appelsiinimehua, suklaata ja sokerialoja yhdessä osaaottavasti tuikkivien ruskeiden silmäparien kera.

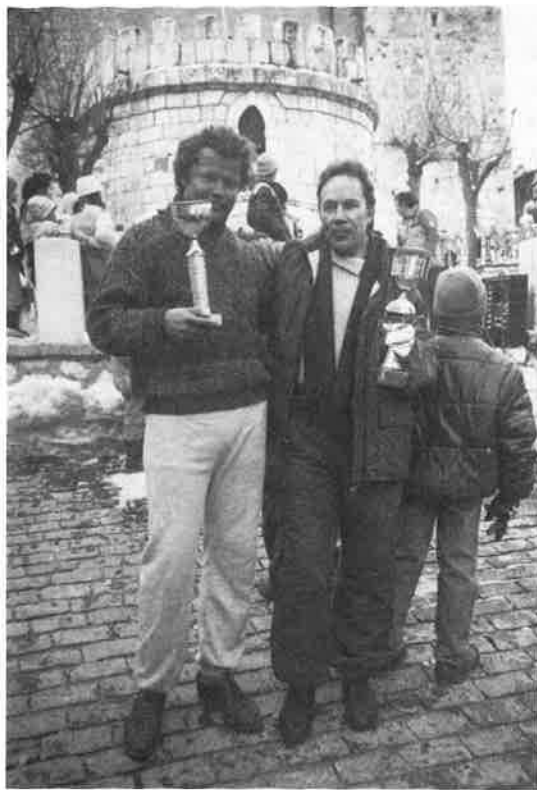
Kun 24 kilometriä oli täyttynyt, alkoi maalialueen kenttä yllättäen hämmöttää. Tekisikö latu vielä kiepin metsään, jotta kertyisi 30 km? Siinäkin tapauksessa meillä olisi vielä toiveita alittaa niukasti kolmen tunnin raja — olimme siis päättäneet kilpailla kellon kanssa! Mutta latu kiertyi vääjäämättä hurraavaa yleisöä kohti ja kovaääninen kuulutti kahden suomalaisen saapuvan maaliin. Upea saapuminen, aivan toista kuin Pylkönmäen Yrittävän mestaruuskilpailujen 100 metrillä 50-luvulla, kun katkaisin voittajana maalinauhan. Tyylikkäitä nämä samnilaiset — arvostavat herooisia suorituksia kuin *finnit*. Sijoituksemme olivat jossakin 60. paikkeilla, mutta olimmehan parhaita ulkomaalaisia!

Piazza oli tungokseen asti täynnä väkeä seremonioitten alkaessa ilmoitettuun aikaan. Palkintoja olivat jakamassa ainakin kunnanjohtaja, palopäällikkö, rehtori ja sponsoroivan pankin johtaja. Kovaäänisen kautta välittyivät niin speakerin kuulutukset kuin väiin heitetyt letkeät herjat ja pikku neuvottelutkin: oltiin kuin suurta perhettä. Ainakin puolet osanottajista saivat komean pokaalin ja perusteluina oli mm. kilpailun vanhin, nuorin, avuliain, uskollisin (tämä oli jo seitsemäs hiihto), hikisin ja meidän kohdallamme pitkämatkaisimmat. Ne pokaalit olivat muuten puolen metrin korkuisia kullan ja hopean välikkeisiä ja jäävät epäilemättä symboloimaan lyhyen, mutta loisteliaan urheilu-uramme huippua.

Euforisessa tunnelmassa nousin estradille ja pyysin mikrofonia, joka auliisti ojennettiin. Kiitin vastaanotosta ja järjestelystä, mainitsin kiinnostuksemme antiikin historiaan ja osoitin tuntevani Italian viimeaikaisia hiihtosaavutuksia mainiten nimeltä Maurizio De Zoltin ja muutamia muita tähtiä. Kun vielä lahjoitin muistoksi mukaani varaamani Oulun Tervahiihdon myssyn, täytettiin pokaalini hurraahuutojen kaikuessa kuohuviinillä.

Hiihtoliiton lisenssistä ei muuten kukaan puhunut enää mitään, mutta tulevaisuuden varalta me ilmoittauduimme Opin Sci Clubin jäseniksi. Roomaan palasimme Latiumin kautta — ympyrä sulkeutui.

Opin tiellä olimme opinttiellä ainakin kahdessa mielessä. Antiikin tutkijoina tajusimme nyt konkreettisesti roomalaisten 400-luvun strategisen ajattelun nerokkuuden. Pyrkiessään saamaan valvontaansa vuoriston kautta kulkevan reitin, joka yhdisti etelän voimakkaat samnilaiset pohjoisen etruskeihin ja sabiinilaisiin, he joutuivat ensin lyömään kiilaa vahvojen eekvien ja volskien välille: liitto herniikien kanssa oli ensi askel (486), ja sitten oli vuorossa eekvien lannistaminen; volskin kanssa olikin sitten enemmän töitä. Toinen opetus koski nykyisyyttä ja tuntui ainakin suomalaisesta mieluisalta. Olin kyllä jo aikaisemmilla hiihtoretkillä Abbruzzeille pannut merkille, että murtomaahiihto oli kovassa kurssissa näillä seuduilla. Kymmeniä roomalaisperheitä vaelteli sunnuntaisin vuorilla sukillaan ja nautti luonnosta ja yhdessäolosta. Opin tapahtuma oli lopullinen varmistus sille tosiasialle, että retkihiihto on tullut Keski-Italiaankin jäädäkseen. Ja sen mukana on tullut tämän alan asiantuntemus ja siihen kuuluu myös Suomi-tuntemus. Heräsi kysymys, voisimmeko käyttää jotenkin tätä kanavaa hyväksemme?

Muuten, luontoihmiset ja hiihtokaverit tervehtivät vuorilla yleisesti toisiaan sanomalla *salve*. Koitoista sekini!

Aatos Kuusinen

Etelä-Italian viinejä

CAMPANIA

Napolinlahden seudun viinit johdattavat maistelijansa mutkattomasti aurinkoisiin lomatussuihin ja lienevätkin Etelä-Italiassa lomailevien suosiossa. Saman alueen tuntumasta — pohjois-Campanian ja etelä-Latiumin rannikolta — olivat peräisin sellaiset roomalaistenkin kuuluisat viinit kuin Caecubum, Falernum, Massicum ja Surrentinum. Nykyisen Campanian laadullisesti parhaat viinit ovat kotoisin kauempaa sisämaasta, mutta oma hohtonsa on rannikonkin viineillä.

Caprin viinit (DOC), valkoiset ja punaiset, ovat monelle pohjoismaalaisellekin tuttuja. Onhan toki Huvila meren rannalla -kirjan innoittamana pitänyt käydä katsomassa San Micheleä ja samalla juoda lasillinen tai pari caprilaista Axel Munthen muistoksi. Munthen itsensä mielestä ainakin Don Dionision valkoviini kerran oli ”kuin sulaa auringonpaistetta, ja maistui hyvältä kuin jumalten nek-

tari”. Joku hänen jälkeensä tullut on voinut juoda Caprin viininä tosiasiallisesti jotakin ihan muuta, mutta jos sekin oli ”kuin sulaa auringonpaistetta”, niin mitäpä pikkuasioista. Caprin valkoviini muuten sopii erityisen hyvin äyriäisten ja osterien seuraan — ja osteriastahan suomalainen pitää.

Myös naapurisaarella **Ischiassa** on omat DOC-viininsä, sekä valkoiset että punaiset. Niiden joukossa on hyviäkin. Paanasen — Örmän ’Viinien Italia’ sijoittaa D’Ambran viinitilan valkoisen Biancolella Tenuta Frassitellin ja punaisen Peré Palummo Montecorvon Campanian harvojen huippuviinien joukkoon. Tällaisilla viineillä täytetyn lasin sitten jo kehtaakin kohottaa vaikkapa kauniille Viktoria Colonnalle, ”der grössten Dichter in ihrer Zeit” (1490—1547), jonka muotokuva on Ischian Antoniana-kirjastossa.

Mantereella Vesuviuksen juurella ollaan sitten **Lacrima Christi** -viinin synty- ja kotisijoilla. Tämä

Etelä-Italian viineihin tutustuminen olisi varmaankin järkevintä aloittaa joko Molisesta ja Pugliasta tai Calabriasta. Kun Helikonin lukijain Magna Graecian -matka kuitenkin alkaa Napolista ja suuntautuu aluksi etelään, ovat ensimmäisten matka-aterioiden juomina luontevimmin Campanian ja Basilicatan viinit. Seuraavien vihjeiden avulla saattaa Italian viineihin perehtymätönkin välttää joutumasta kokonaan tarjoilijan armoille ja ylenkatsumisen kohteeksi. Taiten menetellen se vähilläkin tiedoilla onnistuu.

TIBERIO

VINO TIBERICO
 1910
 1923
 ROMA 1912
 ROMA 1922

Vino Tiberico

DELLA
 VINICOLA TIBERIO

CASA FONDATA NEL 1906

ANACARDI
 (ISOLA DI CAPRI)

FRATELLI BRUNETTI

Jos Wieselgrenin tarkoittama luostari viinitarhoineen todella on olemassa, niin nähtävästi sen tuottama viini sitten on sitä kaikkein aidointa Lacrima Christiä. Pompeilaisen hotellin portieri ei kuitenkaan tiennyt mitään tällaisen luostarin olemassaolosta, vaikka työskenteleekin niin lähellä Vesuviusta. Mutta olipa luostarin ja aitouden laita miten tahansa, niin kyllä punainen Lacrima Christi del Vesuvio DOC voi olla varsin hyvää — ainakin jos sitä maistelee Caprin saarella, vaikkapa Grottinossa. Täällä kotonakin maistuu varmaan Alkon

Ruokajuomaksi Taurasin sanotaan sopivan silloin, kun pöydässä on lammaspastia tai vuohenlihaa tai sitten villisikaa hapanimeläkastikkeen kera tai hyvää pastia yleensäkin. Parhaana tuottajana pidetään maineikasta Mastroberardinia, jota englantilainen viinikirjailija Hugh Johnson nimittää viininvalmistuksen arkeologiksi, koska ”kaikki hänen viininsä on valmistettu sellaisista rypälelajista, jotka ovat olleet jo käytössä ennen kristinuskon tuloa.”

Avellinon provinssista on kotoisin myös **Fiano di Avellino** (DOC), jota pidetään Campanian parhaana valkoviininä. Fiano-rypäle on alkuperältään roomalainen lajike, ei kreikkalaisten maahan tuoma. Joku on löytänyt tästä viinistä pähkinän makua, joku toinen taas käytettyihin tallinoikiin kätettyjen omenankuorien aromia. Epäilemättä siis oikeansävyinen maku. Entisaikojen karjasuojien taaksehan on usein muistumissaan palattava, kun etsitään laatuviinien sävyille vastaavuuksia. Mast-roberardinon Fiano di Avellino -tarhaviini on nimeltään **Vignadora**. Aivan nuorena tämä viini ei tunnu antavan parastaan, mutta 4—6 vuoden ikäisenä se on mieleenjäävä viini.

Suomen Ateenan-instituutin Ystävät r.y.

Matkatoiminta

Ateenan-instituutin Ystävien syyskauden -95 matkatoiminnan yksityiskohdat ovat tätä kirjoitettaessa vielä selvittelyvaiheessa.

Alustavan suunnitelman mukaan toteutetaan loka-marraskuulla Akatemian prof. Jaakko Frösénin johdolla matka Kreikkaan - Ateenaan ja sen lähialueille.

Vastaavasti on tarkoituksena jälleen toteuttaa yhden päivän kotimainen kulttuurimatka johonkin uuteen kohdealueeseen.

Suunnittelussa olevien matkojen lähemmät yksityiskohdat tiedotetaan jäsenkirjeitse.

Vignadora-pullon etikettiin on pranttattu Pliniuksen lause mehiläisten osuudesta rypäleen nimeen: "Apianis apes dedere cognomen, praecipue earum avidae." Latinisti saattaa muistaa lisäksi saman kirjoittajan sanat: "- ex uva quam Graeci psithiam vocant, nos apianam, item scripulam"". Pullon takaetiketti kertoo Fiano-rypäleestä seuraavaa: "- , raro oggi, era anticamente diffuso e noto anche come 'Latino' per distinguerlo dal vitigno 'Greco', importato. Plinio aveva denominato queste uve 'Apiane' dal nome delle api che ne sono ghiottissime." Fiano olisi siis Vignadoran tuottajan mukaan roomalaisten Apiana-rypäle. Hugh Johnson on kuitenkin sitä mieltä, että Plinius tarkoitti Apianalla Toscanan moscadelloa, eikä Fiano ole Muscat-rypäle. Pliniuksen tekstin englanninnoksessakin 'apiana' on korvattu sanalla 'muscatel'.

Greco di Tufo (DOC) on toinen hyvä valkoviini Avellinon alueelta. Niin kuin nimestä voi päätellä, se on tehty tuffimaassa kasvaneesta kreikkalaisperäisestä rypäleestä. Tätä viiniä ei pidetä aivan fiano-veroisena, mutta kun joku on aistinut siinä pippuria ja lakritsaa, niin kyllähän sellaista yhdistelmää tekee mieli maistaa.

BASILICATA (Lucania)

Basilicatan viinintuotanto on vähäistä. Sen maineen viinimaakuntana pelastaa kuitenkin yksi kuuluisa viini: **Aglianico del Vulture** -punaviini (DOC) Potenzaan provinssista. Sen rypäle on sama kreikkalaisperäinen Aglianico, josta Taurasikin tehdään. Nimessä esiintyvä Vulture on sammunut tulivuori (Monte Vulture). Parhaimmillaan viini on hyvin miellyttävää, aromikasta, vähän kevyempää kuin Taurasi. Siitä voi löytää suklaamaisuutta ja mantelimaisuutta, joku on löytänyt viherpippurimaisuuttakin.

Ikääntyneenä tämä viini on riistalle mieleen, jos kohta lintu kuulemma sitä vähän vierastaakin. Jos tulee tilatuksi — vaikkapa vahingossa — jotakin tryffeileillä höystettyä herkkua, niin silloinkin tämä viini sopii. Nuori Aglianico del Vulture sopii vaalean lihan kumppaniksi. Tarjoilulämpötilaksi suositellaan 18°—20°, viinin iästä riippuen. Fratelli D'Angelo on hyvä tuottaja.

Syksyllä 1993 Alkon tuotevalikoimaan tuli Cantina Cooperativa R.F.D:n Aglianico del Vulture Riserva 1985. Alkon luonnehdinnan mukaan viinissä oli voimakas, rehevästi mausteinen tuoksu ja erittäin runsas, täyteläinen, voimakas, pehmeä maku. Viini tuli ja meni. Mattimyöhäinen jäi nuolemaan näppejään.

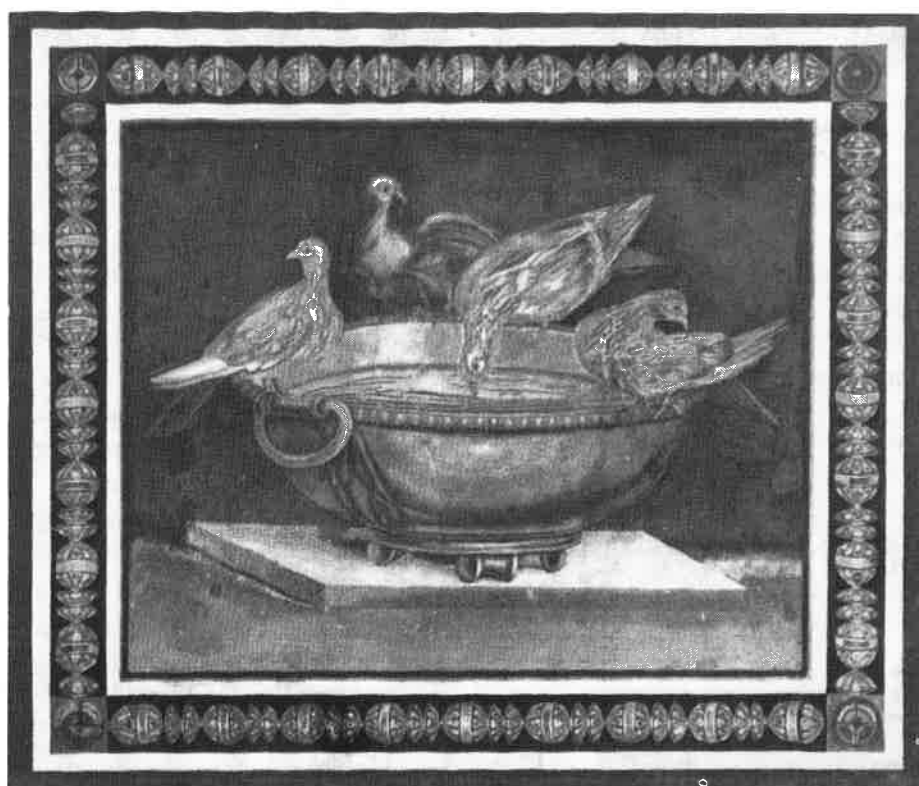
Lopuksi

Edellä siteerattu Oscar Wieselgren referoi Vinet-kirjansa johdannossa Rabelais'n Pantagruelia kertoen kuinka prinsessa Bacbuc, Pyhän pullon oraakkeli, selitti Panurgelle ja tämän tovereille Pyhän pullon antamaa vastaussanaa "Trinck". Papi-tar lopetti: "Och märken det väl, mina vänner: vinet gör oss till gudar, det fyller vår själ både med sanning, kunskap och filosofi. Det är därför som det på tempelfrisen över ingången till vårt heliga tempel står inristat orden: 'I vinet bor sannin-

MIALI

gen.' " Silti varoen, ystävät, kun olette jättäneet Magna Graecian rauniojäänteet ja maistelette viiniä katsellen "Misenon meren siintävän päilyväpintaa". Jo Cynthia sai Propertiukselta huolekkaan varoituksen: "- , kiehtoo nyt sinut kylpylähyörinä Baien, / sieltäpä muinoin tie kulkenut lie Manalaan."

**Mosaiikki löydetty Hadrianuksen Tivolin huvilasta mistä siirretty
Museo Capitolinoon.
Mosaik från Villa Adriana, flyttad till Museo Capitolino.**